

**KRIMINOLOGINĖ ATSAKOMYBĖS UŽ NUSIKALTIMUS,
SUSIJUSIUS SU DISPONAVIMU NARKOTINĖMIS
IR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS, ANALIZĖ:
NUTEISTŲJŲ SOCIALINIS DEMOGRAFINIS PORTRETAS**

Mokslo studija

Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai

**KRIMINOLOGINĖ ATSAKOMYBĖS UŽ NUSIKALTIMUS,
SUSIJUSIUS SU DISPONAVIMU NARKOTINĖMIS
IR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS, ANALIZĖ:
NUTEISTŪJŲ SOCIALINIS DEMOGRAFINIS PORTRETAS**

MOKSLO STUDIJA

Judita VENCKEVIČIENĖ

2013/Vilnius

Tyrimo atsakingasis redaktorius dr. Petras Ragauskas

Autorė

Judita Venckevičienė

Remiantis 2009–2012 m. Lietuvos Respublikos pirmosios instancijos teismuose priimtais teismo nuosprendžiais, šiame darbe pateikiama kriminologinė atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, analizė.

Pasinaudojus oficialios statistikos ir reprezentatyvių Lietuvos gyventojų apklausų duomenimis, atskleidžiama dabartinė situacija Lietuvoje. Pristatoma teismo nuosprendžių analizė, kurioje aptariamos nuteistųjų socialinės demografinės (amžius, išsilavinimas, lytis, santuokinis statusas, užimtumas, teistumas) charakteristikos, pareikšti kaltinimai, straipsniai, pagal kuriuos skirtos bausmės, ir skirtų bausmių charakteristikos. Pateikiamas nuteistųjų socialinių demografinių charakteristikų ryšys su Baudžiamojo kodekso straipsniais, pagal kuriuos buvo skirtos bausmės. Taip pat atskleidžiamas ryšys tarp nuteistųjų charakteristikų ir jiems skirtų bausmių.

Recenzantai:

Dr. Jolanta Aleknevičienė

Dr. Alfredas Kiškis

Dr. Aušra Pocienė

Ankštoji g. 1 A, LT-01109 Vilnius

Tel./faks. (+370 5) 249 75 91

info@teise.org, www.teise.org

ISBN 978-9986-704-28-7 (Internetinis leidinys)

© Lietuvos teisės institutas, 2013

TURINYS

I. ĮVADAS	4
II. SITUACIJOS LIETUVOJE APŽVALGA	6
III. TEISMO NUOSPRENDŽIŲ, SUSIJUSIŲ SU NETEISĖTU DISPONAVIMU NARKOTINĖMIS IR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS, ANALIZĖ	12
3.1. Socialinės demografinės kaltinamųjų charakteristikos	12
3.2. Pareikštų kaltinimų ir skirtų bausmių analizė	18
3.2.1. Kaltinimai, pareikšti pagal XXXVII skyriaus straipsnius	19
3.2.2. „Kiti“ kaltinimai	21
3.2.3. Skirtos bausmės ir jų dydžiai	23
3.3. Socialinių demografinių charakteristikų ir paskirtų bausmių rūšys	28
3.3.1. Ryšys tarp nusikalstamų veikų ir socialinių demografinių nuteistųjų charakteristikų	28
3.3.2. Ryšys tarp skirtų bausmių ir socialinių demografinių nuteistųjų charakteristikų	30
III. IŠVADOS IR SIŪLYMAI	34
LITERATŪRA	36
SUMMARY	39

I. ĮVADAS

Pastarųjų metų oficialios statistikos duomenimis, daugėja nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis, psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai psichiką veikiančiomis medžiagomis¹. Kasmet sparčiai daugėja susirgimų, pasireiškiančių asmens psichine ir fizine priklausomybe² nuo narkotinių medžiagų, skaičius.³ Didėjantis narkotinių medžiagų probleminių vartotojų⁴ skaičius susijęs su visuomenės produktyvumo sumažėjimu, užkrečiamųjų ligų plitimu, nepakankamu gydymo pasiūlos prieinamumu. Taip pat auga valstybės išlaidos, atsirandančios dėl nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis medžiagomis. Visa tai skatina ieškoti konkrečių sprendimo būdų, tarp jų socialinių, teisinių, ekonominių, švietimo, kurie padėtų suvaldyti esamą situaciją. Kitu atveju, atsiradusios sveikatos ir socialinės problemos gali pareikalauti daug papildomų lėšų.

Šiuo metu Lietuvos Respublikos įstatymai numato administracinę ir baudžiamąją atsakomybę už veikas, susijusias su disponavimu minėtomis medžiagomis. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse (toliau vadinama – ATPK)⁵ ir Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau vadinama – BK)⁶ numatyta atsakomybė už narkotinių ir kitų medžiagų gaminimą, perdirbimą, igijimą, laikymą, gabenimą, siuntimą, pardavimą ir kitokį platinimą. Tačiau neaišku, kiek kodeksuose numatyta atsakomybė sprendžia šias problemas ir kiek veiksmingai su jomis susidorojama. A. Pocienė ir kt. 2009 m.⁷ atliko pirmą išsamesnę kriminologinę analizę apie atsakomybę už nusikaltimus, susijusius su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Šiuo darbu siekiama tęsti pradėtą mokslininkų darbą ir pasižiūrėti, kiek keičiasi (ir ar iš viso keičiasi) sudarytas nuteistųjų už šias veikas socialinis demografinis portretas.

Taigi šio darbo tikslas – pateikti kriminologinę atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, analizę, pristatant nuteistųjų socialinį demografinį portretą, lyginant jį su „nupieštu“ 2009 m. pirmuoju portretu.

Šiam tikslui pasiekti keliami uždaviniai:

1. Apžvelgti nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, oficialios statistikos bei reprezentatyvių Lietuvos gyventojų apklausų duomenis apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimą.

2. Atlikti teismo nuosprendžių už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, analizę: išanalizuoti socialines demografines (amžius, išsilavinimas, lytis, santuokinis statusas, užimtumas, teistumas) nuteistųjų charakteristikas, pareikštų kaltinimų, straipsnių, pagal kuriuos skirtos bausmės, bei skirtų bausmių charakteristikas.

3. Išanalizuoti ryšį tarp nuteistųjų socialinių demografinių charakteristikų ir BK straipsnių, pagal kuriuos buvo skirtos bausmės.

4. Išanalizuoti ryšį tarp nuteistųjų socialinių demografinių charakteristikų ir skirtų bausmių.

5. Remiantis atlikta teismo nuosprendžių analize sudaryti socialinį demografinį nuteistųjų už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, portretą.

¹ Siekiant, kad tekstas būtų lengviau skaitomas, toliau tekste bus vartojamas sutrumpinimas „nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis“.

² Priklausomybės sindromas – fiziologinių ir kognityvinių reiškinių kompleksas, kuriame medžiagos arba medžiagų klasės vartojimas individui yra daug svarbesnis nei kitoks elgesys, anksčiau labai vertintas. Svarbiausias priklausomybės sindromo požymis – tai troškimas (dažnai stiprus, kartais nenugalimas) vartoti psichoaktyviausias medžiagas, alkoholį arba tabaką (TLK-10, iš *Bulotaitė L. Priklausomybių anatomija*. Vilnius: Tyto alba, 2009, p. 105).

³ Apie oficialius statistinius duomenis plačiau skaitykite 2 skyriuje „Situacijos Lietuvoje apžvalga“.

⁴ Problematis narkotinių medžiagų vartotojas – vartotojas, kuris turi medicininių, psichologinių ir (ar) socialinių problemų, kylančių dėl narkotinių medžiagų vartojimo (*Bulotaitė L. Priklausomybių anatomija*. Vilnius: Tyto alba, 2009, p. 32).

⁵ 44 straipsnis: Neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų igijimas ar laikymas nedideliais kiekiais arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas be gydytojo paskyrimo. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, priimtas 1984 m. gruodžio 13 d. // *Žin.*, 1985, Nr. 1-1 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁶ XXXVII skyrius: Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Priimtas 2000 m. rugsėjo 26 d., Nr. VIII-1968 // *Žin.*, 2000, Nr. 89-2741. Įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁷ *Pocienė A., Dobrynina M., Kalpokas V., Lankauskas M.* Kriminologinė atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, analizė. Vilnius, 2009.

6. Pateikti pasiūlymus ir rekomendacijas.

Tuo tikslu atliktame tyrime analizuojami teismo nuosprendžiai, kuriais asmenys buvo nuteisti už veikas, susijusias su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Analizėje pristatoma, kokiais socialiniais demografiniais požymiais pasižymi nuteistieji, kokie buvo pareikšti kaltinimai ir kokios buvo paskirtos bausmės pagal BK XXXVII skyriaus ir kitus straipsnius. Nuosprendžių atranka ir analizė buvo atliekama 2012 m. kovo–gegužės mėnesiais⁸ ir 2013 m. vasario–balandžio mėnesiais⁹. Duomenys renkami naudojant kiekybinę nuosprendžių turinio analizę. Generalinė išanalizuotų nuosprendžių visuma – nuo 2009 m. sausio 1 d.¹⁰ iki 2012 m. gruodžio 31 d. Analizei atrinkti baudžiamieji nuosprendžiai, kurie priimti pirmosios instancijos teismuose, kai buvo nagrinėjamos nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Iš viso 59-iuose pirmosios instancijos teismuose tokių nuosprendžių buvo 4083. Daugiapakopės tikimybės sisteminės atrankos būdu atrinktos bylos, kuriose nuteisti 1322 asmenys.¹¹ Atliktos atrankos patikimumo lygmuo – 95 proc., paklaida – 3 proc. Iš kiekvieno nuosprendžio apie nuteistąjį buvo fiksuojami tokie duomenys: amžius, lytis, išsilavinimas, užimtumas, teistumas, straipsnis, pagal kurį pateikti kaltinimai, straipsnis, pagal kurį paskirtos bausmės bei skirtų bausmių dydžiai. Duomenims rinkti buvo naudota Lietuvos teisės instituto mokslo darbuotojų 2009 m. sukurta tyrimo metodologija.¹² Taip siekta atlikti tyrimą, kurį būtų galima palyginti su 2009 m. tyrimo duomenimis ir analizuoti, kaip keičiasi situacija. Lietuvoje kol kas atliekama mažai tęstinių tyrimų, kurių rezultatus būtų galima palyginti su ankstesnių tyrimų rezultatais ir įvertinti, kaip laiko atžvilgiu keičiasi tam tikros tendencijos.

⁸ Buvo atrinkti nuosprendžiai nuo 2009 m. sausio 1 d. iki 2012 m. kovo 1 d.

⁹ Siekiant užtikrinti ataskaitinių metų palyginamumą, pagal pagrindinius dinamikos ir struktūros rodiklių pokyčius duomenys papildyti nuo 2012 m. kovo 1 d. iki gruodžio 31 d.

¹⁰ Nuosprendžių atrankos pradžios laikotarpis pasirinktas atsižvelgiant į 2009 metų Teisės instituto tyrimo generalinės bylų visumos pabaigos laikotarpį. A. Pocienė, M. Dobrynina, V. Kalpokas, M. Lankauskas 2009 metais analizavo bylas nuo 2005 m. sausio 1 d. iki 2009 m. birželio 1 d., todėl šiame tyrime įsiteisėję teismo nuosprendžiai buvo pradėti atrinkti nuo 2009 m. sausio 1 dienos, siekiant turėti visus palyginamuosius metus.

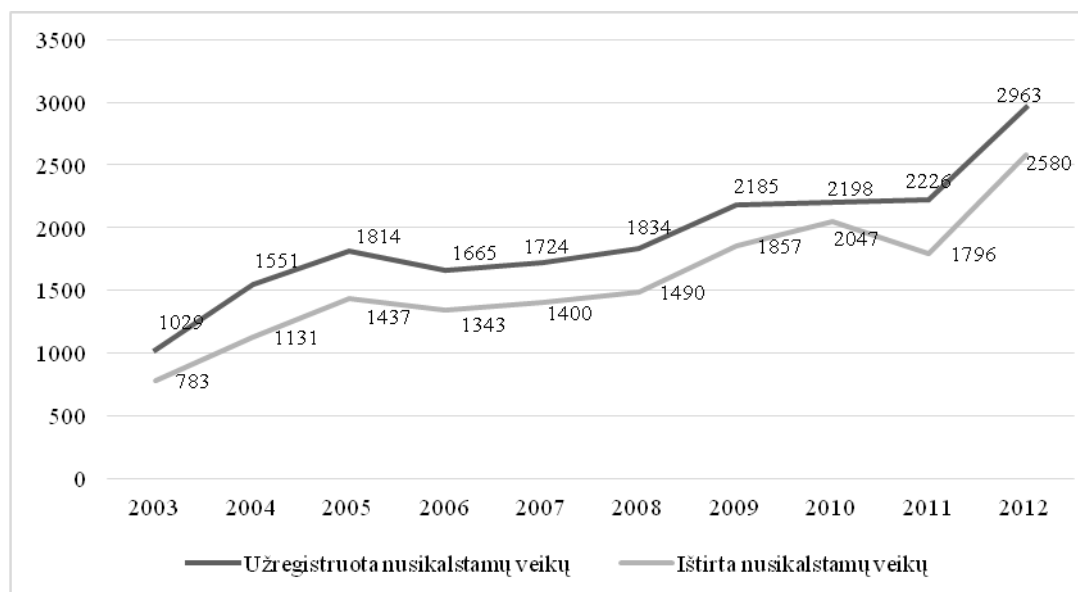
¹¹ Naudojantis Lietuvos teismų informacijos sistema LITEKO nuosprendžiai atrinkti pagal parametrus: *teismas*: pasirenkami visi pirmosios instancijos teismai; *bylos tipas*: baudžiamoji byla (I instancija); *bylų klasifikatorius*: baudžiamųjų bylų klasifikatorius N (nuo 2005 01 01); *bylų klasifikatoriaus kategorija*: 23. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis (BK XXXVII skyrius); *bylos stadijos būseną*: intervalas (nuo 2009 06 01 iki 2012 12 31); būseną: įsiteisėjo. Pagal šiuos parametrus buvo atrinkti paskelbti ir įsiteisėję teismo nuosprendžiai.

¹² Pocienė A., Dobrynina M., Kalpokas V., Lankauskas M. Kriminologinė atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, analizė. Vilnius, 2009.

II. SITUACIJOS LIETUVOJE APŽVALGA

Nagrinęjant paskutinių metų (2003–2012 m.) oficialios kriminalinės statistikos duomenis matomas netolygus užregistruotų ir ištirtų nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis, didėjimas (žr. 1 pav.).¹³ Spartus nusikalstamų veikų padidėjimas 2004 ir 2005 metais greičiau susijęs su naujų Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir bausmių vykdymo kodeksų įsigaliojimu 2003 m. gegužės 1 d. ir šių kodeksų naujovėmis nei su realiu nusikalstamų veikų skaičiaus padidėjimu.¹⁴

1 pav. 2003–2012 m. ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotos ir ištirtos nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis

Vertinant nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis (neteisėtu disponavimu jomis), pokyčius Lietuvoje per 20 metų, absoliučiais skaičiais jų išaugo beveik 30 kartų, o skaičius 100 tūkstančių gyventojų padidėjo nuo 2 iki 65.¹⁵

Per 2003–2012 m. matomas ištirtų nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, didėjimas bendroje ištirtų nusikalstamų veikų statistikoje (žr. 1 lentelę). 2003 m. šios nusikalstamos veikos sudarė 2,5 proc. tarp visų ištirtų nusikalstamų veikų, o 2012 m. – 6 proc.

¹³ Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Nusikalstamumo statistika. Nusikalstamos veikos Lietuvoje 2003–2012 metais: nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/infusions/report_manager/crimes_lithuania.php?id3=5>.

¹⁴ Formuojant naują Baudžiamąjį kodeksą buvo peržvelgta anksčiau galiojusi baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus, susijusius su narkotikais, įvesta nemažai naujovių, taip pat kriminalizuota daugiau veikų, pasikeitė nusikalstamų veikų registracijos ir apskaitos tvarka. Visa tai prisidėjo prie neproporcingai augančio nusikalstamų veikų skaičiaus. Naujajame kodekse XXXVII skyrius išimtinai skirtas baudžiamajai atsakomybei už nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis. Nusikalstamos veikos pradėtos skirstyti į baudžiamuosius nusižengimus ir nusikaltimus, už kuriuos BK straipsnio sankcijoje numatyta laisvės atėmimo bausmė. Baudžiamoji atsakomybė pradėta diferencijuoti atsižvelgiant į tikslo platinimą ar nebuvimą, taip pat į disponuojamą kiekį. Numatyta baudžiamoji atsakomybė už narkotikų platinimą nepilnamečiams, narkotikams gaminti skirtų įrenginių gaminimą arba gamybos technologijų ar instrukcijų rengimą, narkotikų vagystę, prievartavimą arba kitokią neteisėtą užvaldymą, lenkimą vartoti, neteisėtą aguonų ar kanapių auginimą. Plačiau žr.: Sakalauskas G. Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis // Sakalauskas G. ir kt. Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Vilnius: Teisės institutas, 2011.

¹⁵ Sakalauskas G. Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis // Sakalauskas G. ir kt. Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Vilnius: Teisės institutas, 2011.

1 lentelė. 2003–2012 m. ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotos ir ištirtos nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis, ir bendras ištirtų nusikalstamų veikų skaičius Lietuvoje

Metai	Ištirtos nusikalstamos veikos	Ištirtos nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis	Proc.
2003	31854	783	2,5
2004	38335	1131	3,0
2005	37596	1437	3,8
2006	36244	1343	3,7
2007	32828	1400	4,3
2008	34143	1490	4,4
2009	36788	1857	5,0
2010	36096	2047	5,7
2011	35598	1796	5,0
2012	42884	2580	6,0

Administracinė atsakomybė už teisės pažeidimus, susijusius su narkotinėmis ir psichotropinėmis priemonėmis, kyla nuo 16 metų. Jeigu šiuos teisės pažeidimus padaro nepilnamečiai nuo 14 iki 16 metų, administracine tvarka baudžiami jų tėvai arba globėjai (rūpintojai). Administracine tvarka daugiausia nubausta pagal ATPK 44 str. 2 d. (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Administraciniai teisės pažeidimai, susiję su narkotinėmis ir psichotropinėmis priemonėmis¹⁶

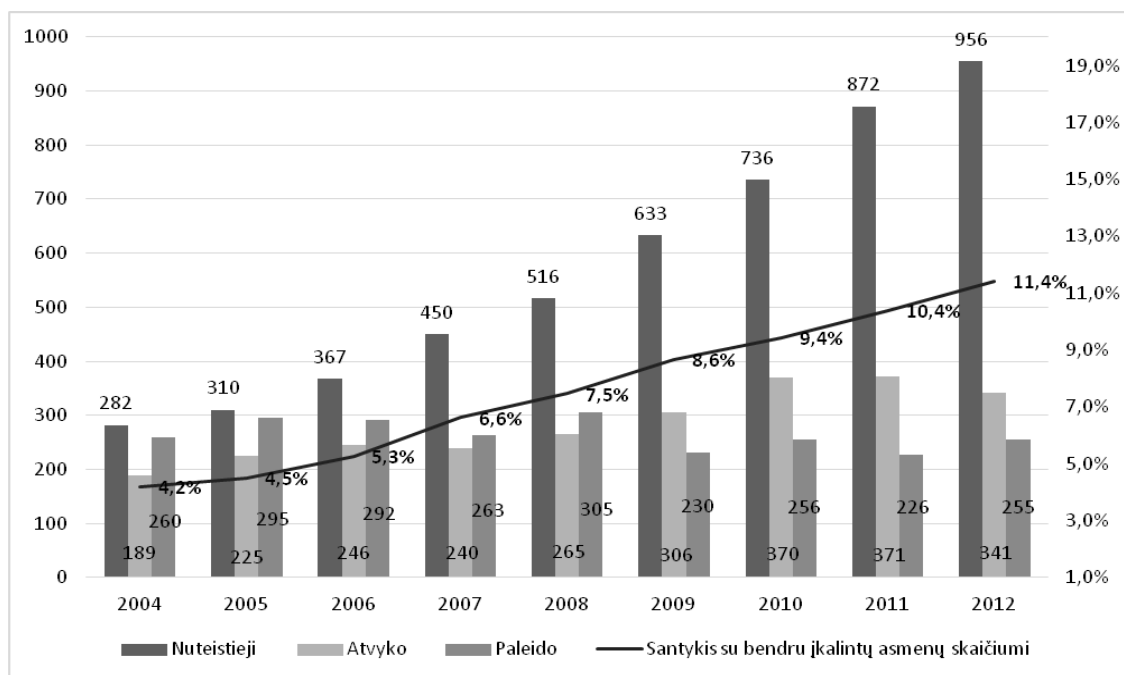
Administracinis teisės pažeidimas		2007	2008	2010	2011
Neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais be tikslo parduoti ar kitaip platinti (LR ATPK 44 str. 1 d.)	Iš viso	144	101	86	54
	Iš jų nepilnamečiai	7	12	6	nd*
Narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas be gydytojo paskyrimo (LR ATPK 44 str. 2 d.)	Iš viso	1661	1098	4590	2860
	Iš jų nepilnamečiai	59	56	98	nd
Nepilnamečių nuo 14 iki 16 metų neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais be tikslo parduoti ar kitaip platinti, taip pat vartojimas narkotinių ar psichotropinių medžiagų be gydytojo paskyrimo (LR ATPK 44 str. 3 d.)	Iš viso	32	13	21	31
Neteisėtas opijinių aguonų, kanapių ar kokamedžių auginimas (LR ATPK 107 ² str.)	Iš viso	563	746	225	135

*Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentui nepateikta oficialių statistinių duomenų.

2 pavyksle pateikiami duomenys apie 2004–2012 m. įkalinčius asmenis už nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Šiame pavyksle matyti laisvės atėmimo bausmę už minėtas nusikalstamas veikas atliekančių asmenų skaičius per metus, jų santykis su visų įkalinčių asmenų skaičiumi bei pateikiami duomenys apie asmenis, atvykstančius ir paleidžiamus iš įkalinimo įstaigos. Nuo 2004 m. iki 2012 m. matomas asmenų, kalinčių už disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, skaičiaus didėjimas, per šį laikotarpį kalinčių skaičius padidėjo trigubai. Taip pat šiame pavyksle matyti, kad tokių asmenų dalis tarp visų įkalinčių asmenų Lietuvoje per šį laikotarpį padidėjo 7,2 proc. (nuo 4,2 proc. iki 11,4 proc.).

¹⁶ Informacijos šaltinis: Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Metinis pranešimas 2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/0-NTAKD_medziaga/1-MP/2012_LT.pdf>.

2 pav. Nuteistųjų realia laisvės atėmimo bausme už nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, dalis tarp visų įkalintų asmenų

Nagrinėjant naujai atvykstančių asmenų skaičių su tais metais paleidžiamų asmenų skaičiumi, matyti, kad iki 2008 m. (įskaitant) buvo daugiau paleidžiamų asmenų nei atvykstančių, nuo 2009 m. iki dabar yra daugiau atvykstančių asmenų (žr. 2 pav.). Tai rodo, kad asmenys, nuteisti 2004–2008 m., dar buvo nespėję atlikti bent dalies bausmės, leidžiančios paleisti juos lygtinai, be to, pastebimas paskirtos laisvės atėmimo bausmės trukmės ilgėjimas (žr. 3 lentelę). Jos trukmė siekia 63,3 mėn. (apie 5,4 metų), o realiai atliktos bausmės – 26 mėn. (apie 2,2 metus). Taigi per nagrinėjamą laikotarpį matomas netolygus tiek paskirtos bausmės, tiek realiai atliktos bausmės didėjimas.

3 lentelė. Vidutinė teismo paskirtos ir realiai atliktos terminuotos laisvės atėmimo bausmės trukmė Lietuvoje 2004–2012 m. už nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis (mėn.)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Vidurkis
Paskirtos bausmės vidurkis	55,8	58,8	56,2	55,6	62,3	72,0	70,5	76,2	80,5	65,3
Atliktos bausmės vidurkis	25,1	25,0	26,4	23,8	21,1	26,9	27,9	27,0	30,8	26,0

Lietuvoje už tokio pobūdžio nusikalstamas veikas dažniau įtariamai¹⁷ vyrai¹⁸. Pagal 2004–2012 metų oficialią statistiką moterys padarė 13,7 proc. visų nusikalstamų veikų. Vienai moteriai vidutiniškai tenka 6,3 vyro.¹⁹ Statistiniai duomenys rodo, kad laikotarpiu nuo 2004 m. iki 2012 m. daugiausia pareikštų įtariamų (43,4 proc.) buvo nuo 21 iki 29 metų amžiaus asmenims. Beveik ketvirtadalį (24,2 proc.) sudarė asmenys nuo 30 iki 39 metų, o jauni asmenys (nuo 16 iki 20 metų) sudarė penktadalį visų įtariamų asmenų. Vyresni asmenys (nuo 40 m.) – 11,9 proc. Pagal išsilavinimą beveik pusė (48 proc.) įtariamų asmenų turėjo vidurinį išsilavinimą. Pagrindinį išsilavinimą turėjo 37 proc. asmenų, po 5 proc. – profesinį ir aukštesnį išsilavinimą. Mažiausiai įtariamųjų turėjo aukštąjį išsilavinimą (tik 2 proc.). Likusieji (2 proc.) neturėjo jokio išsilavinimo. Pagal užsiėmimą nusikalstamos veikos padarymo metu

¹⁷ Informatikos ir ryšių departamente sukaupta informacija apie įtariamus asmenis, dėl to aprašant oficialią statistiką vartojamas terminas „įtariamasis“.

¹⁸ Remiantis JTO Narkotikų ir nusikaltimų biuro 2012 metų pranešimu vyrai dažniau vartoja narkotines medžiagas nei moterys visame pasaulyje. Plačiau žr.: United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2012. New York, 2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2012/WDR_2012_web_small.pdf>.

¹⁹ Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Oficialioji statistika apie nusikalstamumą LR savivaldybėse. Duomenys apie nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (Forma_NARK-SAV) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2012&menu=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2012&id=19&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-NARK-SAV>.

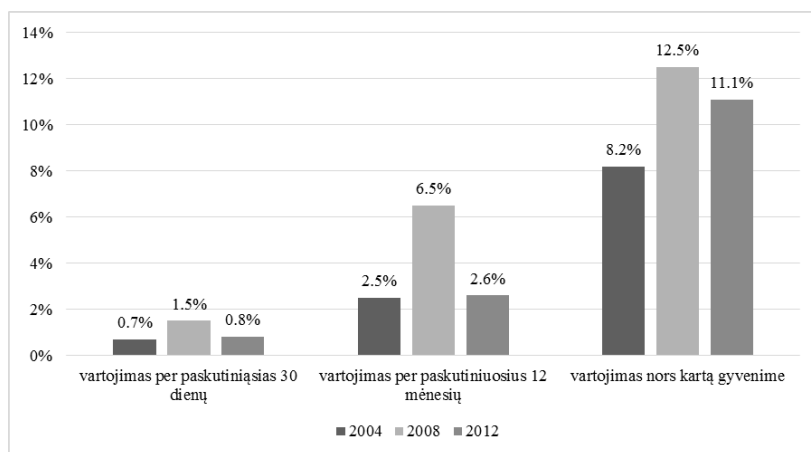
78,2 proc. įtariamų asmenų niekur nedirbo, 15,7 proc. mokėsi²⁰, 1,7 proc. niekur nesimokė, 4,3 proc. atlikinėjo bausmę laisvės atėmimo įstaigoje.

Nagrinėjant oficialius kriminalinės statistikos duomenis, verta atkreipti dėmesį, kad ne visi teisės pažeidimai patenka į kriminalinės justicijos akiratį, ne apie visus pažeidimus pranešama ar ne visi žinomi pažeidimai yra registruojami. Taip pat pažymėtina, kad nusikaltimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, vadinami nusikaltimais „be aukų“, kas dar labiau sumažina tikimybę, kad apie šias nusikalstamas veikas bus pranešta teisėsaugai ir pateks į kriminalinės statistikos apskaitą.²¹

Todėl kalbant apie oficialius statistinius duomenis verta trumpai aptarti Lietuvoje atliekamas reprezentatyvias apklausas, kurios parodo narkotinių medžiagų vartojimo paplitimą bendroje populiacijoje. Pagal Europos šalių mokyklų vykdomą PSO koordinuojamą tarptautinį mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo ir sveikatos tyrimą²² Lietuvos mokyklose narkotinių medžiagų vartojimas darosi vis aktualesnė švietimo įstaigų problema. 2010 metais narkotines medžiagas buvo išbandęs kas trečias (33,5 proc.) penkiolikos metų berniukas ir kas penkta (18,4 proc.) mergaitė. Lyginant su 2002 m. atliktu tyrimu, pabandžiusių narkotinių medžiagų skaičius išaugo daugiau nei dvigubai. 2002 m., kai buvo atliktas pirmas toks tyrimas, penkiolikos metų berniukų, pripažinusių, kad nors kartą gyvenime vartojo kokių nors narkotikų, buvo 14,6 proc., mergaičių – 6,7 proc.²³ Tyrimo rezultatus pagrindžia ir 2011 m. atliktas Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas Europos mokyklose. Tyrimo Lietuvoje ataskaitoje rašoma, kad didžiausia dalis (20 proc.) mokinių vartojo kanapes (marihuana/hašišą) ir jų vartojimo paplitimas nuo 2007 m. Lietuvoje išaugo 2 proc., didėjant vartojusių kanapes 1–2 kartus per gyvenimą paauglių skaičiui. Tyrime pastebėta, kad išlieka tendencija, kad eksperimentuojančių ar bandžiusių kanapes vartoti vieną ar kelis kartus gyvenime paauglių padaugėjo didesniu mastu, nei vartojančių jas dažniau ar reguliariai.²⁴

Palyginus 2004 m., 2008 m. ir 2012 m. Lietuvoje atliktas reprezentatyvias 15–64 metų gyventojų apklausas²⁵, kuriose buvo nustatytas narkotinių medžiagų vartojimo paplitimas šalyje, pastebimi narkotinių medžiagų vartojimo pokyčiai bendroje populiacijoje (žr. 3 pav.). Atlikto 2012 m. tyrimo duomenimis, per pastarąsias 30 dienų narkotines medžiagas vartojo 0,8 proc. gyventojų. O tai yra beveik du kartus mažiau nei 2008 m. Imant ilgesnį laikotarpį matomi dar ryškesni skirtumai, 2012 m. bent kartą per pastaruosius 12 mėnesių narkotikų buvo vartoję 2,6 proc. gyventojų, o 2008 metais – 6,5 proc. Bent vieną narkotiką bent kartą gyvenime 2012 m. buvo vartoję 11,1 proc. gyventojų, o 2008 m. tokių asmenų buvo 12,5. Didžiąją vartotojų dalį sudaro asmenys iki 35 metų.

3 pav. Asmenų, vartojusių narkotikų bent kartą gyvenime, pasiskirstymas pagal amžių ir lytį 2004 m., 2008 m. ir 2012 m.

²⁰ Daugiausia besimokančių buvo bendrojo lavinimo įstaigose (39,1 proc. iš visų besimokančių) ir profesinėse mokyklose (28,3 proc.). Kiek mažiau mokėsi aukštosiose (23,4 proc.) ir aukštesniosiose (9,3 proc.) mokyklose.

²¹ Pocienė A., Dobrynina M. Socialinis demografinis nuteistųjų už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, portretas // Teisės problemos, 2010, Nr. 2 (68), p. 5–40.

²² Lietuva pirmą kartą tokiame tyrime dalyvavo 1994 m.

²³ Zaborskis A. Rūkymo, alkoholinių gėrimų ir narkotikų vartojimas tarp Lietuvos paauglių 1994–2010 metais. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ntakd.lt/files/leidiniai/tyrimas/2012_ruk_alk.pdf>.

²⁴ Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas Europos mokyklose. Tyrimo Lietuvoje ataskaita. ESPAD–2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ntakd.lt/files/Apklausaos_ir_tyrimai/ESPAD_2011_ataskaita_SMM.pdf>.

²⁵ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Narkotikų vartojimo paplitimas Lietuvoje [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.ntakd.lt/statistika#Narkotiku%20paplitimas>>.

Tokius rezultatus galima sieti su išaugusiais Lietuvos gyventojų migracijos skaičiais per 2008–2012 m. Pagal Statistikos departamento pateiktus duomenis 2008 m. išvyko 24 tūkst., 2009 m. – 35 tūkst., 2010 m. – 83 tūkst.²⁶, 2011 m. – 54 tūkst., 2012 m. – 41 tūkst.²⁷ Dėl emigracijos Lietuva parado daug jauno amžiaus gyventojų, kiekvienais metais išvykstančių asmenų daugumą (daugiau nei pusę) sudarė asmenys nuo 15 iki 34 m.²⁸, o tai ir yra ta amžiaus grupė, kuri dažniausiai vartoja narkotines medžiagas.

Narkotikų ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimai Lietuvos įkalinimo įstaigose rodo, kad laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų populiacijoje narkotines medžiagas vartojančių asmenų yra kur kas daugiau nei bendroje populiacijoje. Remiantis A. Juozulyno ir kt. 2004 m. tyrimu, įkalinimo įstaigose buvo 6 kartus daugiau asmenų, bandžusių narkotines medžiagas bent kartą gyvenime, nei bendroje populiacijoje.²⁹ Remiantis užsienyje atliktų tyrimų rezultatais nustatyta, kad nusikaltėliai apskritai dažniau vartoja narkotines medžiagas nei likusi gyventojų dalis. 2010 metais Jungtinėse Amerikos Valstijose atliktas šlapimo tyrimas parodė, kad 70 proc. suimtų vyrų buvo vartoję narkotines medžiagas.³⁰ Bendroje vyrų populiacijoje 2010 metais per pastarąjį mėnesį vartojusių narkotines medžiagas buvo 11,2 proc.³¹ Panašūs rezultatai buvo gauti Australijoje ir Jungtinėje Karalystėje. Remiantis Australijoje atlikto 2008 metų tyrimo rezultatais, 65 proc. sulaikytų asmenų buvo vartoję narkotikus.³² Anglijoje ir Velse šlapimo tyrimai parodė beveik identiškus rezultatus: 69 proc. sulaikytų asmenų šlapime aptikta bent viena narkotinė medžiaga.³³

Lietuvoje populiariausios narkotinės medžiagos yra kanapių produktai. Tarp 2010 m. apklausoje³⁴ dalyvavusių penkiolikmečių šios rūšies narkotikų prisipažino nors kartą gyvenime vartoję 28,6 proc. berniukų ir 13,4 proc. mergaičių. Kanapių pagrindu sudarytos narkotinės medžiagos (marihuana³⁵) yra labiausiai paplitusios ir tarp Lietuvos aukštųjų mokyklų.³⁶ Remiantis JTO Narkotikų ir nusikaltimų valdybos 2012 metų visuotine ataskaita, kanapių pagrindu pagamintos narkotinės medžiagos (marihuana, hašišas) populiaros ne tik Lietuvoje, jos paklausios, lyginant su kitomis narkotinėmis medžiagomis, visame pasaulyje.³⁷

Aiškinantis, kokios priežastys skatina pabandyti narkotikų, nustatyta, kad 62 proc. vartojusių narkotikus studentų tai darė dėl smalsumo, 5,1 proc. siekė pajusti malonumą, 2,6 proc. – norėjo

²⁶ Tikėtina, kad 2010 m. neproporcingai išaugusiam emigrantų skaičiui įtakos turėjo įstatymu nustatyta prievolė nuolatiniams šalies gyventojams mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas. Tais metais apie savo išvykimą iš Lietuvos deklaravo ir ankstesniais metais išvykę gyventojai.

²⁷ Emigrantų skaičius. Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas. Emigrantų skaičius [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1296&status=A>>.

²⁸ Emigrantų amžius. Šaltinis: Europos emigracijos tinklalapis. Emigrantų amžius [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://123.emn.lt/lt/emigracija/emigrantu-amzius>>.

²⁹ Juozulynas A., Narkauskaitė L., Mikelėnas V., Šurkienė G. Narkotikų ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas Lietuvos įkalinimo įstaigose // Sveikatos mokslai, Nr. 3, 2004.

³⁰ Office of National Drug Control Policy, Executive Office of the President. ADAM II: 2010 Annual Report. Arrestee Drug Abuse Monitoring Program II. Washington, DC, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/ondcp/policy-and-research/adam2010.pdf>>.

³¹ U.S. Department of Health and Human Services. Results from the 2010 National Survey on Drug Use and Health: Summary of National Findings, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.samhsa.gov/data/NSDUH/2k10NSDUH/2k10Results.pdf>>.

³² Gaffney A., Jones W., Sweeney J., Payne J. Drug Use Monitoring in Australia: 2008 Annual Report on Drug Use among Police Detainees, Monitoring Report No. 9 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.aic.gov.au/documents/C/1/7/%7bc1732f51-38AB-4CFF-8A54-958457DFC461%7dmm09.pdf>>.

³³ Bennet T., Holloway K. Drug use and offending: summary results of the first two years of the NEW-ADAM programme, Home Office Findings No. 179, 2004 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.drugslibrary.stir.ac.uk/documents/r179.pdf>>; Hoare J., Moon D. Drug Misuse Declared: Findings from the 2009/10 British Crime Survey. England and Wales. Home Office Statistical Bulletin [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs10/hosb1310.pdf>>.

³⁴ Zaborskis A. Rūkymo, alkoholinių gėrimų ir narkotikų vartojimas tarp Lietuvos paauglių 1994–2010 metais. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ntakd.lt/files/leidiniai/tyrimas/2012_ruk_alk.pdf>.

³⁵ Marihuana – tai psichotropinė medžiaga, gaminama iš kanapių džiovintų lapų ir žiedų [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.thefreedictionary.com/marijuana>>.

³⁶ Narkauskaitė L., Juozulynas A., Jurgelėnas A., Venalis A. Psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimas tarp Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų // Visuomenės sveikata, 2011, Nr. 1 (52), p. 91–97.

³⁷ United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2012/WDR_2012_web_small.pdf>.

pamiršti problemas, 17,1 proc. studentų įvardijo, kad tai daryti juos skatino kelios priežastys. 86,3 proc. vartojusių narkotikus studentų pakankamai žinojo apie žalingą šių medžiagų poveikį.³⁸ Pastebima, kad jaunimas į narkotines medžiagas ir jų vartojimą vis dažniau reaguoja kaip į normą, o ne į patologiją. Manytina, kad narkotinių medžiagų vartojimo plitimui Rytų Europos šalyse įtakos turėjo Vakarų kultūros perėmimas. Narkotinės medžiagos muzikoje, kine, reklamose, literatūroje simbolizavo laisvę, kurios jaunimas troško. Atsiradus galimybei laisvai keliauti į kitas šalis ir bendrauti su kitataučiais jaunimas pradėjo bandyti narkotines medžiagas.³⁹

Lietuvoje pastebimi susirgimų narkomanija⁴⁰ skaičiaus pokyčiai. Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenimis, 2000 m. ligotumas narkomanija sudarė 95,3 atvejo 100 tūkstančių gyventojų, per 10 metų šis skaičius išaugo dvigubai, 2010 m. – 186,7, 2011 m. – 196,1, o 2012 m. – 199,8.⁴¹ 2008–2012 m. laikotarpiu daugiausia sergančių psichikos ir elgesio sutrikimais, vartojant narkotines medžiagas, buvo amžiaus grupėje nuo 25 m. iki 34 m.⁴²

Apibendrinant Lietuvoje atliktų reprezentatyvių apklausų ir oficialios statistikos duomenis, viena vertus, matomas laipsniškas nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, skaičiaus didėjimas, kita vertus, pastebimas bandžusių narkotines ir psichotropines medžiagas skaičiaus mažėjimas. Norint tiksliau išsiaiškinti esamą situaciją reikalinga detalesnė BK XXXVII skyriuje numatytų nusikalstamų veikų analizė, atsižvelgiant į nuteistųjų socialines demografines charakteristikas.

³⁸ *Narkauskaitė L., Juozulynas A., Jurgėlas A., Venalis A.* Psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimas tarp Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų // *Visuomenės sveikata*, 2011, Nr. 1 (52), p. 91–97.

³⁹ *Bulotaitė L.* Priklausomybių anatomija. Vilnius: Tyto alba, 2009, p. 74.

⁴⁰ Narkomanija – susirgimas, kuriam būdingas potraukis ir priklausomybė įvairioms psichoaktyviosioms medžiagoms.

⁴¹ Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<<http://www3.lrs.lt/docs2/PZACLURH.PDF> *Sergamumas ir ligotumas narkomanija*>; Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Statistika: Sergamumas ir ligotumas narkomanija [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<<http://www.ntakd.lt/statistika#Sergamumas>>.

⁴² Valstybinis psichikos sveikatos centras. Sergamumo psichikos ir elgesio sutrikimais, vartojant narkotines medžiagas (F11-F19), dinamika Lietuvos Respublikoje 1999–2012 (100 000 gyv.) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

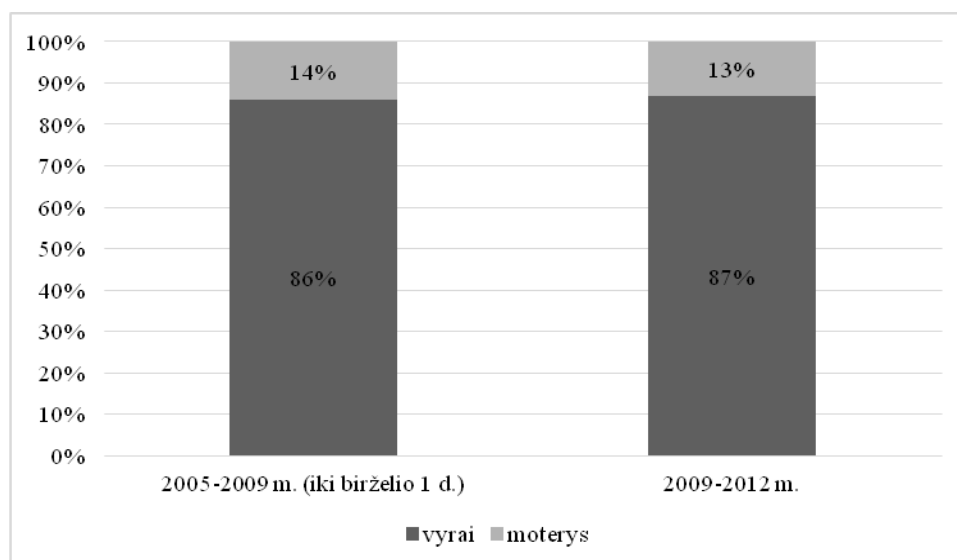
<http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=category&id=11&Itemid=22&lang=lt>.

III. TEISMO NUOSPONDŽIŲ, SUSIJUSIŲ SU NETEISĖTU DISPONAVIMU NARKOTINĖMIS IR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS, ANALIZĖ

3.1. Socialinės demografinės kaltinamųjų charakteristikos

Išanalizavus socialines demografines kaltinamųjų⁴³ charakteristikas matyti, kad už nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, daugiau kaltinama vyrų nei moterų. 2009–2012 m. laikotarpiu tarp kaltinamų asmenų buvo 86,8 proc. (1147) vyrų ir 13,2 proc. (175) moterų (žr. 4 pav.).

4 pav. Kaltinamųjų pasiskirstymas pagal lytį

Palyginus su 2009 m. tyrimu, matyti, kad kaltinamųjų pasiskirstymas pagal lytį išlieka panašus. 2005–2009 metų laikotarpiu kaltinamų vyrų buvo 87 proc., o moterų – 14 proc.⁴⁴ Oficialios statistikos duomenys taip pat patvirtina, kad vyrai padaro daugiau nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, nei moterys. Pagal 2004–2012 metų statistiką moterys padarė 13,7 proc. visų nusikalstamų veikų.

Analizuojant kaltinamųjų pasiskirstymą pagal amžių, amžiaus grupės buvo suskirstytos penkerių metų intervalais pradedant nuo 16 metų. Daugiausia už šios rūšies nusikalstamas veikas kaltinami asmenys, kurių amžius nuo 21 m. iki 30 m.⁴⁵ (žr. 5 pav.). Priklausantys šiai amžiaus grupei asmenys kaltinami padarė daugiau nei pusę visų šios rūšies nusikalstamų veikų (51 proc.). Pagal oficialią statistiką 21–29 m. asmenys sudarė 43 proc. visų įtariamų asmenų.

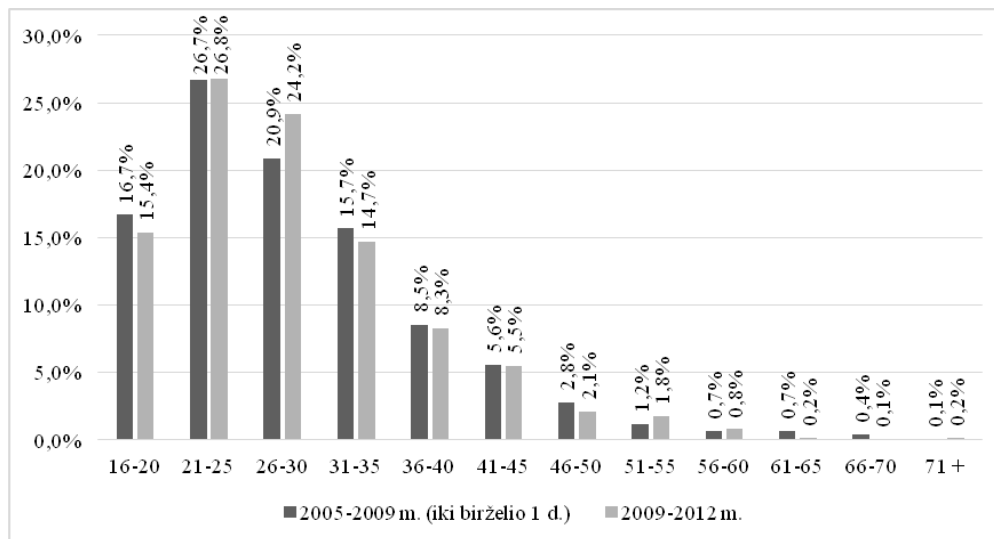
Jaunesni asmenys, priklausantys amžiaus grupei nuo 16 iki 20 metų, sudarė 15,4 proc. visų kaltinamųjų, vyresni asmenys, kurių amžius nuo 31–35 m., sudarė 14,7 proc. Kaltinamųjų amžiaus vidurkis – 29 metai.

⁴³ Analizuojant socialinius demografinius tyrimo duomenis turimi omenyje kaltinamieji asmenys. Nedidelė jų dalis vėliau buvo išteisinta, todėl visų nuteistaisiais vadinti negalima. Apie nuteistuosius rašoma ten, kur nagrinėjamos jau paskirtos bausmės.

⁴⁴ Pocienė A., Dobrynina M., Kalpokas V., Lankauskas M. Kriminologinė atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, analizė. Vilnius, 2009.

⁴⁵ Oficialios statistikos duomenimis, 43,4 proc. įtariamų asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, buvo 21–29 metų amžiaus.

5 pav. Kaltinamųjų pasiskirstymas pagal amžių

Šie skaičiai rodo, kad Lietuvoje kaltinamųjų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes nedaug skiriasi nuo bendro narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimo pasaulyje.⁴⁶ Remiantis JTO Narkotikų ir nusikaltimų valdybos 2012 metų visuotine ataskaita, daugumoje valstybių narkotines medžiagas dažniausiai vartoja jauno amžiaus asmenys, vartotojų skaičius didėja paauglystėje, o vartojimo pikas pasiekiamas 18–25 metų amžiaus grupėje.⁴⁷

Palyginus kaltinamųjų pasiskirstymą pagal amžiaus grupes su 2009 m. tyrimo rezultatais matomi tam tikri pokyčiai (žr. 5 pav.). 2005–2009 metais 16–20 metų amžiaus asmenų buvo 1,3 proc. daugiau. Taip pat matomi skirtumai 26–30 m. ir 31–35 m. amžiaus grupėse, pirmojoje amžiaus grupėje 2009–2012 m. apkaltinta 3,3 proc. daugiau asmenų nei 2005–2009 metais, antrojoje – 1 proc. mažiau. Kitose amžiaus grupėse kaltinamųjų skaičiaus pasiskirstymas išliko nepakitęs.

Galimi keli tokių gautų skirtumų paaiškinimai. Visų pirma galbūt jauno amžiaus asmenys rečiau įsitraukia į nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinių ir psichotropinių medžiagų disponavimu, nes mažėja susidomėjimas pačiomis narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis ir jauni gyventojai rečiau su jomis eksperimentuoja. Kaip rodo duomenys, senoji karta tęsia nusikalstamas veikas, o jaunų asmenų „ateina“ mažiau. Tačiau remiantis reprezentatyvių mokinių apklausų⁴⁸ duomenimis, susidomėjimas narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis nemažėja, todėl galima kita prielaida – jaunimas rečiau pakliūva į teisėsaugos dėmesį, o pakliuvusiems netaikoma baudžiamoji atsakomybė.

Analizuojant vyrų ir moterų procentinį pasiskirstymą amžiaus grupėse (žr. 4 lentelę), matyti, kad vyrai, kurių amžius nuo 21 iki 30 metų, sudaro daugiau kaip pusę (52,7 proc.) visų kaltinamųjų vyrų. Kiek mažiau vyrų kaltinama nuo 16 iki 20 m. ir nuo 31 iki 35 m. (atitinkamai 16,3 proc. ir 14,4 proc.). Nuo 35 m. vyrų kaltinama vis mažiau. Kaltinamųjų moterų pasiskirstymas skiriasi nuo vyrų: daugiausia kaltinamųjų moterų yra nuo 26 iki 30 metų (23,7 proc.). Moterys, kaip matyti, nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, pradeda daryti kiek vėliau. Vyresniame amžiuje (nuo 56 m.) nyksta skirtumai tarp kaltinamųjų vyrų ir moterų skaičiaus. Lyginant duomenis su 2009 metų tyrimu, pastebima bendra vyrų ir moterų pasiskirstymo tendencija pagal amžiaus grupes. Vyrų pažeidėjų daugiausia yra 16–35 m. amžiaus grupėje (2009 m. tyrime jie sudarė 83 proc. visų kaltinamųjų vyrų, 2013 m. tyrime – 83,4 proc.). Tačiau moterys šios rūšies nusikalstamas veikas padaro labiau išsitiesusiame amžiaus intervale. Daugiausia kaltinamųjų moterų yra 16–45 metų amžiaus grupėje (2009 m. tyrime – 85,1 proc., 2013 m. tyrime – 87,9 proc.). Vyresniame amžiuje padaromų nusikalstamų veikų skaičiaus skirtumai nyksta.

⁴⁶ Daugiausia kaltinimų pareikšta pagal BK 259 str. Tai leidžia daryti prielaidą, kad narkotinės ir psichotropinės medžiagos buvo laikomos savo reikmėms – vartojimui. Plačiau žr. 3.2.1 skyrių.

⁴⁷ United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2012/WDR_2012_web_small.pdf>.

⁴⁸ Zaborskis A. Rūkymo, alkoholinių gėrimų ir narkotikų vartojimas tarp Lietuvos paauglių 1994–2010 metais. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<http://www.ntakd.lt/files/leidiniai/tyrimas/2012_ruke_alk.pdf>; Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas Europos mokyklose. Tyrimo Lietuvoje ataskaita. ESPAD–2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

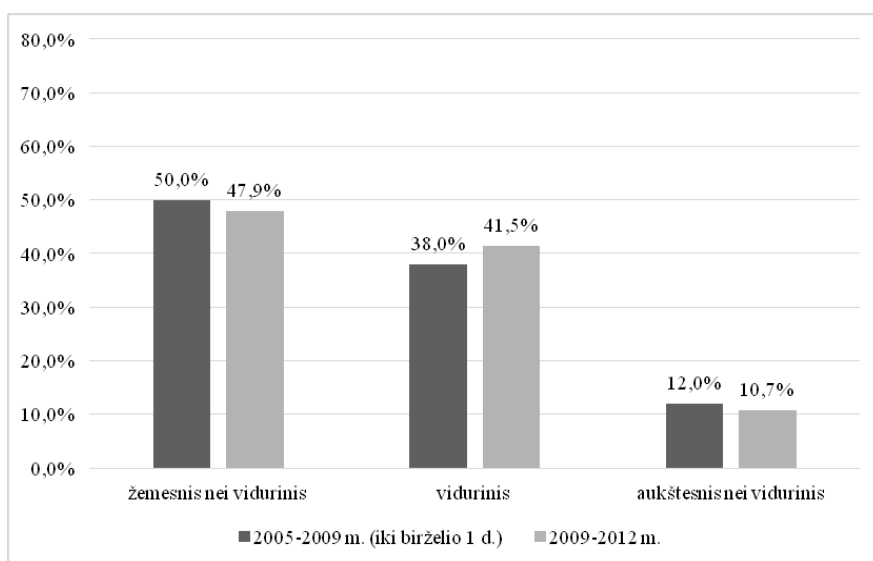
<http://www.ntakd.lt/files/Apklausos_ir_tyrimai/ESPAD_2011_ataskaita_SMM.pdf>.

4 lentelė. Kaltinamųjų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį

	2005–2009 m. (iki birželio 1 d.)				2009–2012 m.			
	Vyrai		Moterys		Vyrai		Moterys	
	Skaičius	Procentai	Skaičius	Procentai	Skaičius	Procentai	Skaičius	Procentai
16–20	113	17,6	12	11,1	187	16,3	16	9,2
21–25	175	27,3	25	23,1	325	28,4	28	16,2
26–30	137	21,3	20	18,5	278	24,3	41	23,7
31–35	108	16,8	10	9,3	165	14,4	29	16,8
36–40	44	6,9	12	11,1	92	8,0	18	10,4
41–45	30	4,7	13	12,0	52	4,5	20	11,6
46–50	23	3,6	4	3,7	23	2,0	5	2,9
51–55	6	0,9	3	2,8	16	1,4	8	4,6
56–60	3	0,5	2	1,9	6	0,5	4	2,3
61–65	1	0,2	5	4,6	1	0,1	1	0,6
66–70	1	0,2	2	1,9	0	0,0	1	0,6
71 +	1	0,2	0	0,0	0	0,0	2	1,2
Iš viso	642	100	108	100	1145	100	173	100

Nagrinėjant kaltinamųjų išsilavinimą⁴⁹ rezultatai rodo, kad kaltinamųjų išsilavinimas nedaug pakito lyginant su 2009 m. tyrimo duomenimis (žr. 6 pav.). 47,9 proc. kaltinamųjų turėjo žemesnį nei vidurinis išsilavinimą (2009 m. tyrimo duomenimis – 50 proc.), 41,5 proc. – vidurinį išsilavinimą (2009 m. – 38 proc.) ir tik dešimtadalis – aukštesnį nei vidurinis išsilavinimą (2009 m. – 12 proc.).

6 pav. Kaltinamųjų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

Iš 1286 kaltinamųjų tik 2,6 proc. asmenų turėjo aukštąjį išsilavinimą. Tiek pat asmenų buvo be jokio išsilavinimo (žr. 5 lentelę). Oficialioje statistikoje 2004–2012 m. įtariamieji su viduriniu išsilavinimu sudarė beveik pusę (48 proc.) visų įtariamųjų. Mažiausiai įtariamųjų buvo su aukštuoju išsilavinimu (2 proc.) ir neturinčių jokio išsilavinimo (2 proc.).

5 lentelė. Kaltinamųjų išsilavinimas 2009–2012 m.

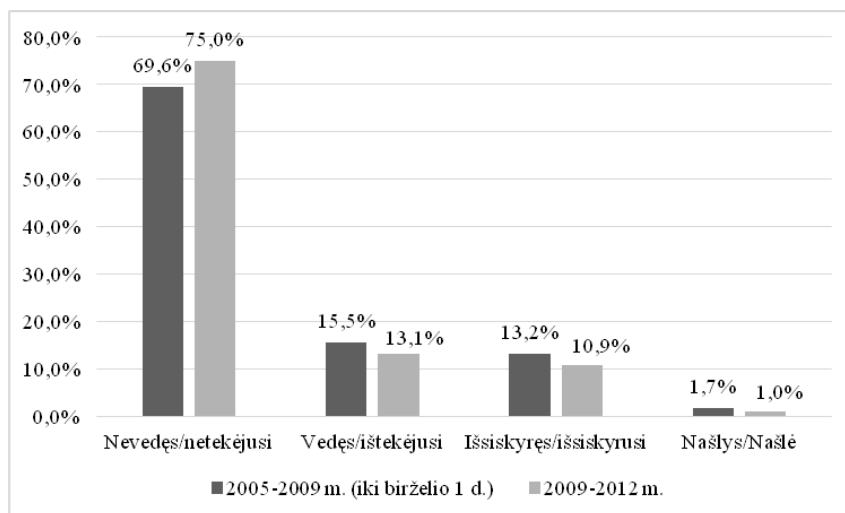
	Žemesnis nei vidurinis			Vidurinis	Aukštesnis nei vidurinis			Iš viso
	Bemokslis	Pradinis	Pagrindinis	Vidurinis	Specialus vidurinis	Aukštesnysis	Aukštasis	
Skaičius	33	267	315	533	61	44	33	1286
Procentai	2,6	20,8	24,5	41,5	4,7	3,4	2,6	100,0

* Apie 24 kaltinamųjų išsilavinimą nebuvo pateikta informacijos.

⁴⁹ Bylose išsilavinimas buvo nurodomas arba baigtų klasių skaičiumi (pvz., 9 klasės), arba išsilavinimą nusakančiu laipsniu (pvz., vidurinis). Kai išsilavinimas būdavo nurodomas baigtų klasių skaičiumi, jos buvo priskiriamos atitinkamam išsilavinimo laipsniui: baigusieji 3 klases ir mažiau buvo laikomi bemoksliais; baigę nuo 4 iki 9 klasių – pradinio išsilavinimo; baigę 10 ir 11 klasių – pagrindinio išsilavinimo; 12 klasių – vidurinio išsilavinimo.

Analizuojant rezultatus pastebima, kad į teisėsaugos akiratį patekusi visuomenės dalis turi bent jau pagrindinį ar vidurinį išsilavinimą. Nedidelis kaltinamų asmenų skaičius su aukštuoju išsilavinimu gali rodyti tai, kad jie iš tikrųjų rečiau vartoja narkotines ar psichotropines medžiagas ir dėl to rečiau įsitraukia į nusikalstamas veikas, susijusias su šių medžiagų disponavimu, platinimu ir pan.⁵⁰ Galima ir kita prielaida, teigianti, kad turintys aukštąjį išsilavinimą asmenys tiesiog rečiau patenka į teisėsaugos institucijų akiratį, jiems geriau pavyksta nusišalinti nuo nusikalstamų veikų, o jų daromos veikos tampa latentinio nusikalstamumo dalimi.

7 pav. Kaltinamųjų santuokinis statusas

Žvelgiant į kaltinamųjų santuokinį statusą (žr. 7 pav.) matyti, jog daugiausia buvo nevedusių/netekėjusių asmenų (75 proc.). Santuokoje gyvenančių – 13,1 proc., išsiskyrusių – 10,9 proc., našliai ir našlės sudarė 1 proc. Duomenis lyginant su 2009 m. tyrimo rezultatais, matyti, kad procentinis kaltinamųjų pasiskirstymas pagal santuokinį statusą pasikeitė nedaug, 2005–2009 metų bylose 5,4 proc. buvo mažiau nevedusių/netekėjusių, o vedusių/ištekėjusių – 2,4 proc. daugiau, taip pat šiek tiek daugiau buvo išsiskyrusių ir našlių, atitinkamai 2,3 proc. ir 0,7 proc. daugiau. Lyginant duomenis su oficialiais Lietuvos gyventojų šeimyninės padėties skaičiais matyti ryškesni skirtumai. 2009–2012 m. Lietuvoje buvo 48,3 proc. santuokoje gyvenančių asmenų, 30,6 proc. nevedusių/netekėjusių, 11,9 proc. išsiskyrusių ir 9,1 proc. našlių.⁵¹ Taigi galima daryti išvadą, kad į nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinių ir psichotropinių medžiagų disponavimu, dažniau linksta šeimyninių išpareigojimų neturintys asmenys.

Siejant amžių ir santuokinį statusą (žr. 6 lentelę), matyti, kad šeimų dažniausiai dar nėra sukūrę jauni kaltinamieji. 16–20 m. ir 21–25 m. amžiaus grupėse nevedę/netekėjusios kaltinamieji/kaltinamosios sudarė atitinkamai 98,5 proc. ir 92,6 proc. Kaltinamųjų santuokinis statusas keičiasi kartu su amžiumi. Ketvirtadalis 36–40 m. amžiaus grupės kaltinamųjų yra įregistravę santuoką. Išsiskyrusių daugėja tarp vyresniųjų: 41–45 m. amžiaus grupėje – 44,6 proc., 46–50 m. – 37 proc. Daugiausia našlių yra 46–55 m. amžiaus grupėje. Bendroje populiacijoje santuokinis statusas išsidėlioja kiek kitaip. Oficialūs gyventojų šeimyninės padėties skaičiai⁵² nagrinėjamu laikotarpiu rodo, kad bendroje populiacijoje daugiau kaip pusė asmenų nuo 30 iki 64 m. gyvena santuokoje.⁵³ O remiantis atlikto tyrimo rezultatais nė vienoje amžiaus grupėje vedusieji nesudarė 50 proc. Bendroje populiacijoje daugiausia santuokos nesudariusių asmenų yra nuo 15 m. iki 29 m.⁵⁴, o tarp kaltinamųjų daugiau nei pusė nevedusių/netekėjusių yra net iki

⁵⁰ Remiantis 2007–2008 m. atliktos Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų apklausos duomenimis, 36,9 proc. studentų yra bent kartą gyvenime bandę narkotinę ar psichotropinę medžiagą. Per metų laikotarpį šias medžiagas išbandė 19,2 proc. aukštųjų mokyklų studentų.

⁵¹ Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų skaičius metų pradžioje. Požymis: amžius (5 m. amžiaus grupės), lytis, šeimyninė padėtis ir metai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/saveselections.asp>>.

⁵² Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų skaičius metų pradžioje. Požymis: lytis, šeimyninė padėtis, amžius (5 m. amžiaus grupės) ir metai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.

⁵³ Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2009–2012 m. gyvenančių santuokoje 30–34 m. buvo 55,8 proc., 35–39 – 62,6 proc., 40–44 m. – 65,5 proc., 45–49 m. – 67,6 proc., 50–54 m. – 67,5 proc., 55–59 m. – 65,9 proc., 60–64 m. – 64,1 proc.

⁵⁴ 99,7 proc. 15–19 m., 91,5 proc. 20–24 m. ir 63 proc. 25–29 m. amžiaus asmenų yra nevedę/netekėjusios.

pat 40 m. Vėlgi šie rezultatai tik patvirtina, kad asmenys, kaltinami padarę nusikalstamas veikas, greičiau gyvena viengungišką gyvenimą neskubėdami įsipareigoti ir santykius įtvirtinti teisiškai.⁵⁵

6 lentelė. Kaltinamųjų pasiskirstymas pagal amžių ir santuokinį statusą⁵⁶

Amžius	Santuokinis statusas									
	Nevedęs/netekėjusi		Vedęs /ištekęjusi		Išsiskyres/išsiskyrusi		Našlys/našlė		Iš viso	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
16–20	194	98,5	2	1	0	0	1	0,5	197	100
21–25	314	92,7	23	6,8	2	0,6	0	0	339	100
26–30	230	79	41	14,2	20	6,9	0	0	291	100
31–35	101	60,5	38	22,8	28	16,7	0	0	167	100
36–40	50	49	21	20,5	30	29,4	1	1	102	100
41–45	18	27,7	14	21,5	29	44,6	4	6,2	65	100
46–50	3	11,2	10	37	10	37	4	14,8	27	100
51–55	5	22,7	6	27,3	9	40,9	2	9,1	22	100
56–60	2	22,2	3	33,3	3	33,3	1	11,2	9	100
61–65	0	0	2	100	0	0	0	0	2	100
66–70	0	0	0	0	1	100	0	0	1	100
71+	0	0	0	0	1	100	0	0	1	100

Analizuojant 2009 m. ir šio tyrimo kaltinamųjų amžių ir užimtumą (žr. 7 lentelę) matyti viena ryški bendra tendencija, pasikartojanti kiekviename amžiaus grupėje, – visose amžiaus grupėse daugumą sudaro nedirbantys asmenys. Dirbantys asmenys sudaro tik penktadalį visų kaltinamųjų. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad 2009–2012 m. daugiau kaip pusė (64,3 proc.) bausmę atliekančių asmenų yra nuo 21 m. iki 30 m. amžiaus. O tai yra tas amžius, kai asmenys turėtų dirbti bei atnešti valstybei naudą. Lyginant su 2009 m. tyrimu bausmę atliekančių asmenų skaičius išaugo. Nors procentinė išraiška (skirtumas 2,2 proc.) rodo nedidelį atliekančių bausmę skaičiaus pokytį lyginant su kitu galimu kaltinamųjų užimtumu, tačiau pasižiūrėjus į absoliučius skaičius matomas akivaizdus augimas. 2005–2009 m. tokių asmenų buvo 8, o 2009–2012 m. laikotarpiu jau 42. Tai rodo, kad net ir laisvės atėmimo vietose narkotinės ir psichotropinės medžiagos yra prieinamos ir vartojamos, maža to, vartojančiųjų šias medžiagas skaičius auga.

7 lentelė. Kaltinamųjų pasiskirstymas pagal amžių ir užimtumą

Užimtumas	Amžius	16–20	21–25	26–30	31–35	36–40	41–45	46–50	51–55	56–60	61–65	66–70	71 ir >	Iš viso	Proc. 100
Dirba	2005–2009	23	38	40	27	7	9	1	3	0	0	0	0	148	21,0
	2009–2012	25	84	65	32	16	13	7	4	0	0	0	0	246	19,3
Nedirba	2005–2009	63	134	103	87	45	29	24	4	4	3	1	0	497	70,6
	2009–2012	70	194	217	146	83	54	18	12	8	0	0	0	802	63,0
Studijuoja	2005–2009	9	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	2,4
	2009–2012	17	37	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	57	4,5
Mokosi	2005–2009	19	5	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	25	3,6
	2009–2012	85	14	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	7,9
Atlieka bausmę	2005–2009	0	2	1	2	1	0	1	1	0	0	0	0	8	1,1
	2009–2012	2	7	20	7	1	3	1	1	0	0	0	0	42	3,3
Pensija	2005–2009	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	1	6	0,9
	2009–2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	3	0,2
Negalios grupė	2005–2009	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	0,4
	2009–2012	0	0	2	4	3	1	1	6	2	1	0	1	21	1,6
Gydosi*	2005–2009	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0,2
	2009–2012	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0,2
Iš viso	2005–2009	114	188	145	116	54	39	26	8	4	6	3	1	704	
	2009–2012	199	336	309	190	103	71	27	23	10	2	1	2	1273	
Proc.	2005–2009	16,2	26,7	20,6	16,5	7,7	5,5	3,7	1,1	0,6	0,9	0,4	0,1		
	2009–2012	15,6	26,4	24,3	14,9	8,1	5,6	2,1	1,8	0,8	0,2	0,1	0,2		

* 2009 m. tyrime nebuvo informacijos apie besigydančius asmenis.

⁵⁵ Atkreiptinas dėmesys, kad santuokos neįregistravę asmenys gali gyventi kartu (kohabilitacija) ir auginti vaikus. Todėl manytina, kad duomenys galutinai neatskleidžia žmonių socialinių ryšių ir juos reikia vertinti atsargiai.

⁵⁶ 2009 m. tyrime nepateikiami duomenys apie santuokinio statuso pagal amžiaus grupes pasiskirstymą. Todėl šiame darbe šie duomenys nelyginami su 2009 m. tyrimo duomenimis.

Užsienyje atliktų tyrimų duomenimis, asmenys, vartojantys narkotines medžiagas, neigiamai veikia visuomenės produktyvumą. Produktivumas gali sumažėti dėl tokių veiksnių kaip nedarbas, nelaimingi atsitikimai darbo vietoje, konfliktai darbe, pravaikštos ar narkotines medžiagas vartojančių asmenų veiksnio apribojimai taikant jiems gydymą gyvenamosios vietos programose arba izoliuojant juos ligoninėse ar įkalinimo įstaigose.⁵⁷ Skaičiuojama, kad valstybės patiriamos sąnaudos⁵⁸ dėl narkotinių medžiagų vartotojų produktyvumo sumažėjimo gali būti 4–8 kartus didesnės nei patiriamos gydymo išlaidos⁵⁹, todėl reikėtų pradėti galvoti, kaip šiuos asmenis susigrąžinti į visuomenę, kad jie taptų visaverčiais piliečiais.

Moksleivių ir studentų daugiausia 16–20 m. ir 21–25 m. amžiaus grupėse. Vyresni nei 60 m. žmonės – pensininkai arba turintys negalios grupė.

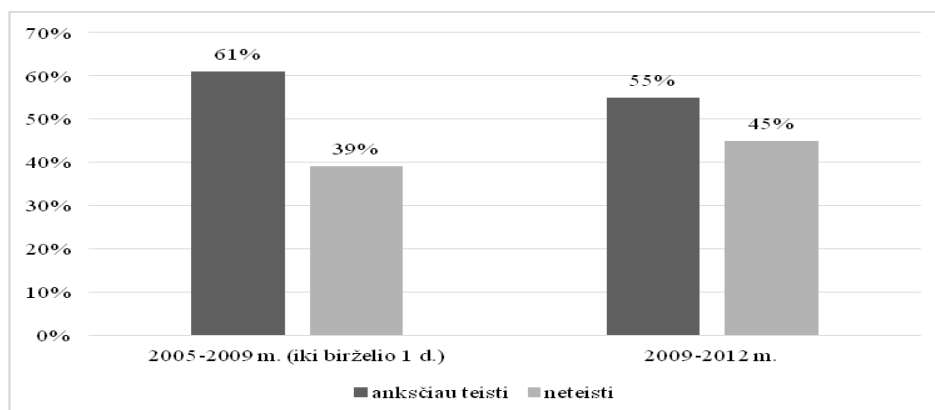
Daugiau nei pusė (55 proc.) visų kaltinamųjų jau buvo anksčiau teisti, iš jų 71 proc. teisti 2 ir daugiau kartų, 9 proc. anksčiau teisti 10 ir daugiau kartų (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Kaltinamųjų pasiskirstymas pagal teistumą 2009–2012 m.

	Neteistas	Teistas	Iš jų teistas 2 ir daugiau kartų	Iš jų teistas 10 ir daugiau kartų
Skaičius	591	724	512	67
Procentai	45	55	71	9

Nagrinėjant teistumo duomenis pastebimi skirtumai juos lyginant su 2009 metų tyrimu (žr. 8 pav.). 2005–2009 metais teisti asmenys sudarė 61 proc. visų kaltinamųjų asmenų, o tai yra 6 proc. daugiau nei 2009–2012 m.

8 pav. Kaltinamųjų teistumas

Nagrinėjant, kaip ankstesnis asmenų teistumas pasiskirsto amžiaus grupėse, matyti, kad daugiausia kaltinamųjų asmenų yra pačiose jauniausiose amžiaus grupėse (žr. 9 lentelę). 16–20 m. amžiaus grupėje 79,8 proc. asmenų dar buvo anksčiau neteisti bei daugiau nei pusė (58,1 proc.) 21–25 m. amžiaus grupėje. Nuo 26 m. visose amžiaus grupėse daugiau teistų asmenų nei neteistų. Žiūrint į duomenis ir lyginant juos su 2009 metų, matyti tam tikri pokyčiai. 2009–2012 metais buvo mažiau anksčiau teistų jauno amžiaus asmenų: 2,8 proc. buvo mažiau teistų 16–20 m. asmenų, 14,1 proc. – 21–25 m., 7,6 proc. – 26–30 m.

⁵⁷ United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2012. New York, 2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2012/WDR_2012_web_small.pdf>.

⁵⁸ 2011 metais Jungtinėse Amerikos Valstijose atlikto tyrimo metu nustatyta, kad 2007 metais produktyvumo nuostoliai buvo daugiau kaip 120 milijardų JAV dolerių (0,9 proc. BVP). Panašūs tyrimai buvo atlikti Kanadoje ir Australijoje. 2002 metais Kanadoje atlikto tyrimo duomenimis, produktyvumo nuostoliai dėl neteisėtų narkotikų vartojimo sudarė 4,7 milijardus Kanados dolerių (0,4 proc. BVP). Australijoje 2004–2005 finansinių metų skaičiavimais, produktyvumo sumažėjimo nuostoliai sudarė 2,1 milijardo (0,3 proc. BVP) Australijos dolerių. (Plačiau žr.: U. S. Department of Justice, National Drug Intelligence Center, The Economic Impact of Illicit Drug Use on American Society, 2011; Rehm J., Baliunas D., Brochu S., Fischer B., Gnam W., Patra J., Propova S., Sarnocinska-Hart A., Taylor B. The Costs of Substance Abuse in Canada, 2002; Collins D. J., Lapsley H. M. The costs of tobacco, alcohol and illicit Drug Abuse to Australian Society in 2004/05, 2008).

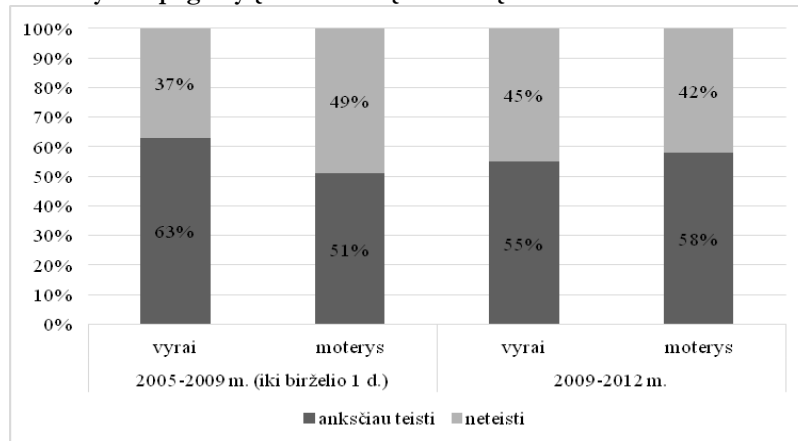
⁵⁹ United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2012/WDR_2012_web_small.pdf>.

9 lentelė. Kaltinamųjų pasiskirstymas pagal amžių ir ankstesnę teistumą

Amžius	Anksčiau teisti				Neteisti			
	2005–2009		2009–2012		2005–2009		2009–2012	
	Skaičius	Procentas	Skaičius	Procentas	Skaičius	Procentas	Skaičius	Procentas
16–20	28	23	41	20,2	96	77	162	79,8
21–25	111	56	147	41,9	86	44	204	58,1
26–30	117	75	215	67,4	39	25	104	32,6
31–35	86	74	137	70,6	30	26	57	29,4
36–40	44	82	89	80,9	10	19	21	19,1
41–45	35	81	53	73,6	8	19	19	26,4
46–50	24	89	19	67,9	3	11	9	32,1
51–55	6	67	17	70,8	3	33	7	29,2
56–60	2	40	5	50,0	3	60	5	50
61–65	0	0	1	50,0	6	100	1	50
66–70	1	33	0	0,0	2	67	1	100
71 ir >	1	100	0	0,0	0	0	1	100
Iš viso	455	61	724	55 proc.	286	39	591	45 proc.

Nagrinėjant teistumo duomenis pagal lytį 9 pav. matyti, kad 55 proc. kaltinamų vyrų ir 58 proc. kaltinamų moterų anksčiau buvo bent kartą teisti. 2005–2009 m. tyrime buvo 63 proc. teistų vyrų ir 51 proc. teistų moterų. Kaip matyti, ankstesnę teistumą turinčių vyrų sumažėjo 8 proc., o moterų išaugo 7 proc.

9 pav. Kaltinamųjų pasiskirstymas pagal lytį ir ankstesnę teistumą

Apibendrinant kaltinamųjų socialines demografines charakteristikas paaiškėjo, kad asmenys, kaltinami padarę veikas, susijusias su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, dažniausiai yra jauno amžiaus (21–30 metų) vyrai. Kaltinamieji dažniausiai turėjo vidurinį, pagrindinį arba pradinį išsilavinimą. Labai mažai buvo kaltinamųjų su aukštesniu arba aukštesniu išsilavinimu. Taip pat nustatyta, kad dauguma kaltinamųjų neturėjo darbo ir jau anksčiau buvo bent kartą teisti (daugiau nei pusė kaltinamųjų).

3.2. Pareikštų kaltinimų ir skirtų bausmių analizė

Analizuojant, pagal kurias BK normas buvo kaltinami asmenys ir skiriamos bausmės, buvo fiksuojami visi pareikšti kaltinimai, t. y. ne tik tie, kurie patenka į BK XXXVII skyriaus straipsnius. Fiksuojant „kitus“ kaltinimus buvo siekiama sužinoti, kokia kaltinamų asmenų dalis kartu buvo kaltinama ir už kitas, su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis nesusijusias BK numatytas veikas bei kokio pobūdžio tos nusikalstamos veikos. Užsienyje atlikti tyrimai⁶⁰ rodo, kad didelė dalis asmenų, nuteistų už veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, drauge sulaukia

⁶⁰ Ryšį tarp nusikalstamų veikų ir narkotinių medžiagų vartojimo atskleidžia Jungtinėse Amerikos Valstijose, Didžiojoje Britanijoje, Ispanijoje, Graikijoje, Belgijoje, Suomijoje ir Australijoje atlikti tyrimai. Tyrimų duomenimis, narkotines medžiagas vartojantys asmenys tris keturis kartus dažniau nusikalsta nei nevartojantys (plačiau žr.: Bennet T., Holloway K. The Association Between Multiple Drug Misuse and Crime // Natarajan M. (ed.) Drugs and Crime (Volume II). The Library of Drug Abuse and Crime. Aldershot, UK: Ashgate, 2010).

kaltinimų ir pagal kitus straipsnius, dažniausiai už vagystes ar plėšimus.⁶¹ 2012 metų Pasaulinėje ataskaitoje apie narkotikus (angl. *World Drug Report 2012*) pranešama, kad narkotinių medžiagų vartotojai dažnai griebiasi įvairių nusikalstamų veikų norėdami finansuoti savo narkotinių medžiagų vartojimo išlaidas.⁶² Pradėjus vartoti šias medžiagas paprastai nelieka laiko uždirbti pinigų jiems išgyti. Tuomet prasideda kriminalinis narkotinių medžiagų vartotojo gyvenimas ir pradedama ieškoti lengvesnių pinigų išsigijimo būdų, net pamirštant, kad toks gyvenimo būdas veda prie skrybų, savižudybių ar įkalinimo įstaigų.⁶³ Be to, dalis nusikaltėlių nusikalstamos veikos padarymo metu būna apsvaigę nuo narkotinių medžiagų, kurios mažina asmens savikontrolę. Taigi narkotinių medžiagų vartojimas dažnai siejamas ir su elgesio problemomis, kurios priklausomai nuo vartojamos medžiagos rūšies ir suvartoto kiekio gali sukelti agresijos ar smurto proveržius.⁶⁴

Nagrinėjamuose 2009–2012 metų pirmosios instancijos teismo nuosprendžiuose 1322 asmenims buvo pareikšti 1624 kaltinimai pagal XXXVII skyriaus straipsnius ir 254 kaltinimai pagal kitų skyrių straipsnius (iš viso pateikta 1878 kaltinimai). Tais atvejais, kai asmeniui buvo pareikšti bent du kaltinimai⁶⁵, jie visi buvo fiksuojami kaip atskiri atvejai. Atliekant detalesnę skirtų bausmių analizę susitelkta tik ties tomis bausmėmis, kurios buvo skirtos pagal XXXVII skyriaus straipsnius.

Kadangi straipsniai, pagal kuriuos pareikšti kaltinimai ir vėliau skirtos bausmės, buvo fiksuojami kaip atskiri atvejai, dėl to atliktos analizės rezultatai daugiau apibūdina ne pačius asmenis⁶⁶, o kaltinimų skaičių ir Lietuvos pirmosios instancijos teismų skiriamų bausmių tendencijas pagal XXXVII skyriaus straipsnius.

3.2.1. Kaltinimai, pareikšti pagal XXXVII skyriaus straipsnius

Kaltinimai, kurie buvo pareikšti pagal BK XXXVII skyriaus straipsnius, nurodomi 10 lentelėje, pažymint straipsnio dalį, bendrą kaltinimų skaičių ir procentinę išraišką.

10 lentelė. Pareikšti kaltinimai pagal BK XXXVII skyriaus straipsnius

Straipsnis ir jo dalis		2005–2009 m.		2009–2012 m.	
		Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
259 straipsnis. Neteisėtai disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti.					
259 str. 1 d.	Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė ar siuntė narkotines ar psichotropines medžiagas neturėdamas tikslo parduoti ar kitaip platinti, baudžiamas bausme arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.	272	35,4	479	29,5
259 str. 2 d.	Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė ar siuntė nedidelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų neturėdamas tikslo jų parduoti ar kitaip platinti, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba bausme, arba areštu.	355	46,2	603	37,1
260 straipsnis. Neteisėtai disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtai disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu.					

⁶¹ Makkei T., Payne J. Key Findings from the Drug Use Careers of Offenders (DUCO) Study // Australian Institute of Criminology, 2003 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.aic.gov.au/documents/B/9/4/%7BB94F7B2B-B021-47FD-ADCD-51387EA25D1D%7Dtandi267.pdf>>; Drugs and Criminal Careers [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[http://www.optula.om.fi/\(...\).pdf](http://www.optula.om.fi/(...).pdf)>; Motiuk L., Young B. Profiling drug offender population in Canadian federal corrections [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.csc-scc.gc.ca/text/pblct/forum/e133/e133i-eng.shtm>>; Valuri G. M., Indermaur D., Ferrante A. M. The Criminal Careers of Drug Offenders in Western Australia: A study of the recidivism and criminal history of those arrested for a drug offence in Western Australia between 1989 and 1999 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.law.uwa.edu.au/_data/assets/pdf_file/0003/118542/The_Criminal_Careers_of_Drug_Offenders_in_WA.pdf>.

⁶² United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2012/WDR_2012_web_small.pdf>.

⁶³ Juozulynas A., Narkauskaitė L., Mikėlnas V., Šurkienė G. Narkotikų ir kitų psichoaktyvių medžiagų vartojimas Lietuvos įkalinimo įstaigose // Sveikatos mokslai, Nr. 3, 2004, p. 25–28.

⁶⁴ United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2012/WDR_2012_web_small.pdf>.

⁶⁵ 13,2 proc. asmenų buvo kaltinami pagal kelis straipsnius. Pavyzdžiui, tam pačiam asmeniui buvo pareikšti keli kaltinimai pagal XXXVII skyriaus straipsnius arba pagal XXXVII skyriaus ir kito BK skyriaus straipsnius.

⁶⁶ Asmenis apibūdintų tuo atveju, jei analizėje atsispindėtų visi asmeniui paskirti kaltinimai ir straipsniai, už kuriuos buvo skirtos bausmės, bei subendrintų bausmių charakteristikos (tarp jų ir tos, kurios buvo skirtos ne pagal XXXVII skyriaus straipsnius). Tyrimui svarbu išsiaiškinti tik pagal XXXVII skyriaus straipsnius skiriamų bausmių charakteristikas, todėl siekiant išvengti skirtų bausmių charakteristikų iškraipymo buvo atsisakyta fiksuoti subendrintas bausmes.

**10 lentelė
(tęsinys).**

260 str. 1 d.	Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gaben o ar siuntė narkotines ar psichotropines medžiagas turėdamas tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba pardavė ar kitaip platino narkotines ar psichotropines medžiagas, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki aštuonerių metų.	107	13,9	431	26,5
260 str. 2 d.	Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gaben o ar siuntė didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų turėdamas tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba pardavė ar kitaip platino didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų, baudžiamas laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki dešimties metų.	13	1,7	33	2
260 str. 3 d.	Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gaben o, siuntė, pardavė ar kitaip platino labai didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dešimties iki penkiolikos metų.	14	1,8	35	2,2
261 straipsnis. Tas, kas platino narkotines ar psichotropines medžiagas nepilnamečiams, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dvylikos metų.					
261 str.	Tas, kas platino narkotines ar psichotropines medžiagas nepilnamečiams, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dvylikos metų.	1	0,1	20	1,2
262 straipsnis. Tas, kas neteisėtai gamino, laikė, gaben o ar realizavo aparatus ar kitus įrenginius narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms gaminti arba neteisėtai rengė ar platino narkotinių ar psichotropinių medžiagų gamybos technologijas ar instrukcijas, baudžiamas bausia arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų.					
262 str.	Tas, kas neteisėtai gamino, laikė, gaben o ar realizavo aparatus ar kitus įrenginius narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms gaminti arba neteisėtai rengė ar platino narkotinių ar psichotropinių medžiagų gamybos technologijas ar instrukcijas, baudžiamas bausia arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų.	–	–	4	0,2
263 straipsnis. Narkotinių ar psichotropinių medžiagų vagystė, prievartavimas arba kitoks neteisėtas užvaldymas.					
263 str. 1 d.	Tas, kas pavogė, užvaldė apgaule (sukčiavimas) arba pasisavino jam patikėtas ar jo žinioje buvusias narkotines ar psichotropines medžiagas, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.	–	–	3	0,2
263 str. 2 d.	Tas, kas prievartavo arba pagrobė narkotines ar psichotropines medžiagas panaudodamas fizinį ar psichinį smurtą, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų.	–	–	1	0,1
264 straipsnis. Lenkimas vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas.					
264 str. 1 d.	Tas, kas padėjo asmeniui įsigyti, vertė, lenkė ar kitaip jį pratino ne gydymo tikslais vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.	–	–	5	0,3
264 str. 2 d.	Tas, kas padėjo nepilnamečiui įsigyti, vertė, lenkė ar kitaip jį pratino ne gydymo tikslais vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų.	1	0,1	2	0,1
265 straipsnis. Neteisėtas aguonų ar kanapių auginimas.					
265 str. 1 d.	Tas, kas pažeisdamas nustatytą tvarką augino didelį kiekį aguonų, kanapių ar kitų į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą įtrauktų augalų, baudžiamas viešaisiais darbais arba bausia, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.	–	–	7	0,4
266 straipsnis. Neteisėtas disponavimas pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais).					
266 str.	Tas, kas neteisėtai gamino, įgijo, laikė, gaben o, siuntė arba pardavė ar kitaip realizavo pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius), baudžiamas bausia arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų.	5	0,7	–	–
267 straipsnis. Neteisėtas disponavimas stipriai veikiančiomis ar nuodingosiomis medžiagomis.					
267 str. 2 d.	Tas, kas neteisėtai gamino, įgijo, laikė, gaben o ar realizavo nuodingąsias chemines medžiagas, kurios naudojamos kaip cheminis ginklas, chemines medžiagas ar jų pirmtakus cheminio ginklo gamybai ar kitiems Cheminio ginklo uždraudimo įstatymo draudžiamiems tikslams, baudžiamas bausia arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.	–	–	1	0,1
Iš viso		768	100	1624	100

Vertinant pareikštų kaltinimų, vėliau kaltinimų, už kuriuos skirtos bausmės, pasiskirstymą ir pokyčius lyginant su 2009 m. tyrimu pirmiausia verta atkreipti dėmesį ir pasižiūrėti, kiek keitėsi teismų praktika

kvalifikuojant analogiškas veikas. Šio tyrimo nagrinėjamoju laikotarpiu (2009–2012 m.) buvo papildyti/pakeisti 4 straipsniai: 263 str.⁶⁷, 266 str.⁶⁸, 268 str.⁶⁹, 269 str.⁷⁰ Šeši pakeitimai padaryti 2005–2009 m.: 260 str.⁷¹, 262 str.⁷², 265 str.⁷³, 266 str.⁷¹, 267 str.⁷¹, 267⁽¹⁾⁷⁴ str. BK XXXVII skyriaus pakeitimai rodo, jog buvo patikslintos numatytos bausmės (263 str., 268 str.) ir jų ribos (262 str., 265 str., 266 str.), baudžiamoji atsakomybė pradėta skirstyti pagal narkotinių ir psichotropinių medžiagų disponavimo kiekį (266 str.) ar baudžiamoji atsakomybė pradėta taikyti ir juridiniams asmenims (260 str., 265 str., 266 str., 267 str.).

2009–2012 m. daugiausia kaltinimų buvo pareikšta pagal 259 straipsnį ir tai sudarė 66,6 proc. visų pagal XXXVII skyriaus pareikštų kaltinimų (259 str. 2 d. kaltinimai sudarė 37,1 proc., o 259 str. 1 d. 29,5 proc.). Kiek kitokia situacija buvo 2005–2009 m., kai pagal 259 str. pareikšti kaltinimai sudarė net 81,6 proc. lyginant su kitais šio skyriaus straipsniais.

Kita linkme pakito kaltinimų skaičius, pareikštas pagal 260 str. 2005–2009 m. jie sudarė 17,4 proc., 2009–2012 m. – 31 proc. (skirtumas – 13,6 proc.).

2009–2012 m. pareikšta kaltinimų už straipsnius, kurių ankstesniame tyrime nebuvo, tai 262 str., 263 str. 1 ir 2 d., 264 str. 1 d., 265 str. 1 d., 267 str. 2 d., o šiame tyrime nepareikštas nė vienas kaltinimas pagal 266 str. Tai rodo, kad išsiplėtė pareiškiamų kaltinimų akiratis, daugiau pradėta kaltinti už narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimą ir disponavimą dideliu kiekiu.

3.2.2. „Kiti“ kaltinimai

Taip pat jau minėta, kad dalis kaltinamųjų, kuriems buvo pareikšti kaltinimai bent pagal vieną XXXVII skyriaus straipsnį, kartu sulaukė kaltinimų ir pagal kitus BK straipsnius. Iš viso pareikšti 254 tokie kaltinimai (žr. 11 lentelę). Atkreiptinas dėmesys, kad „kiti“ kaltinimai nėra būdingas reiškinys ir didžiąjai daliai kaltinamų asmenų padarius nusikalstamą veiką, susijusią su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, nebuvo pareikšti kaltinimai pagal kitus BK skyriaus straipsnius.

11 lentelė. „Kiti“ pareikšti kaltinimai

Skyrius	Straipsniai	Sk.	Proc.
XVII skyrius. Nusikaltimai žmogaus gyvybei.	129 str. 2 d. 6 punktas ⁷⁵ ; 129 str. 2 d. 9 punktas ⁴	2	0,8
XVIII skyrius. Nusikaltimai žmogaus sveikatai.	135 str. 2 d.; 138 str. 2 d.; 140 str. 1 d.	7	2,8
XX skyrius. Nusikaltimai žmogaus laisvei.	146 str. 1 d.; 146 str. 2 d.	3	1,2
XXI skyrius. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui.	149 str. 3 d.; 150 str. 3 d.	2	0,8
XXIII skyrius. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai.	157 str. 1 d.; 159 str.	4	1,6
XXVIII skyrius. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams.	178 str. 1 d.; 178 str. 2 d.; 178 str. 3 d.; 178 str. 4 d.; 179 str. 1 d.; 180 str. 1 d.; 180 str. 2 d.; 180 str. 3 d.; 182 str. 1 d.; 182 str. 2 d.; 182 str. 3 d.; 187 str. 1 d.; 187 str. 2 d.; 187 str. 3 d.; 189 str. 1 d.; 189 str. 3 d.	110	43,3
XXXI skyrius. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai.	199 str. 1 d.; 199 str. 2 d.; 201 str. 1 d.	29	11,4
XXXII skyrius. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai.	213 str. 1 d.; 214 str. 1 d.; 215 str. 1 d.	18	7,1
XXXIII skyrius. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams.	227 str. 4 d.; 228 str. 2 d.	4	1,6
XXXIV skyrius. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai teisingumui.	233 str. 1 d.	1	0,4

⁶⁷ 2011 m. iš 263 str. išbraukta sankcijos dalis „teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu arba“.

⁶⁸ 2010 m. 266 str. 1 d. sankcija pakeista iš „ketverių metų“ į „trejų metų“ laisvės atėmimo bausmę, išbraukta arešto bausmė. Taip pat straipsnis buvo papildytas 1 ir 2 dalimis.

⁶⁹ 2011 m. 268 str. 1 d. vietoj žodžių „teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu“ įrašyti žodžiai „viešaisiais darbais“.

⁷⁰ 2010 m. 269 str. straipsnis papildytas 3 dalimi.

⁷¹ 2005 m. 267 str., 2006 m. 260 str. ir 266 str. straipsniai papildyti papildomomis dalimis numatant, kad už straipsniuose numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

⁷² 2007 m. 262 str. padidinta straipsnio laisvės atėmimo viršutinė riba iš „trejų“ į „ketverių“.

⁷³ 2006 m. pakeista 265 str. 1 d. laisvės atėmimo bausmės viršutinė riba iš „dvejų“ į „penkerių“ metų. Taip pat straipsnis buvo papildytas nauja dalimi, kurioje numatyta, kad už padarytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

⁷⁴ 2005 m. BK papildytas 267⁽¹⁾ straipsniu.

⁷⁵ 129 str. 2 d. Tas, kas nužudė: 6 punktas – kankindamas ar kitaip itin žiauriai; 9 punktas – dėl savanaudiškų paskatų.

11 lentelė
(tęsinys).

XXXVI skyrius. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis, sprogstančiomis ar radioaktyviomis medžiagomis.	253 str. 1 d.; 253 str. 2 d.; 258 str. 1 d.; 258 str. 2 d.	35	13,8
XL skyrius. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai viešajai tvarkai.	284 str. 1 d.	3	1,2
XLI skyrius. Nusikaltimai valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklai.	286 str.	6	2,4
XLII skyrius. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai.	289 str.; 291 str. 1 d.; 294 str. 2 d.	6	2,4
XLIII Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų ar matavimo priemonių klastojimu.	300 str. 1 d.; 300 str. 2 d.; 301 str. 1 d.; 302 str. 1 d.	24	9,4
Iš viso		254	100

Net 43,3 proc. „kitų“ kaltinimų pareikšta pagal XXVIII skyriaus straipsnius: vagystes, plėšimus, turto sunaikinimus ar sugadinimus, sukčiavimą, neteisėtą naudojimąsi energija ir ryšių paslaugomis bei nusikalstamu būdu gauto turto igijimą arba realizavimą.⁷⁶ Kiek mažiau kaltinimų (13,8 proc.) pareikšta pagal XXXVI skyriaus straipsnius: neteisėtą disponavimą šaunamaisiais ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis ar sprogstančiomis medžiagomis ir neteisėtą disponavimą nešaunamuoju ginklu.⁷⁷ 11,4 proc. kaltinimų pareikšta pagal XXXI skyriaus straipsnius: už kontrabandą⁷⁸, neteisėtą namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų ir aparatų jiems gaminti gaminimą, laikymą, gabenimą turint tikslą realizuoti ar realizavimą⁷⁹. Pagal XLIII skyriaus straipsnius pareikšta 9,4 proc. kaltinimų: už antspaudo, spaudo ar dokumento pagrobimą arba pagrobtojo panaudojimą, už dokumento suklastojimą ar suklastoto dokumento panaudojimą arba jo realizavimą, bei už antspaudo, spaudo ar blanko suklastojimą⁸⁰. 7,1 proc. pagal XXXII skyrių⁸¹: už netikrų mokėjimo instrumentų, skirtų atsiskaityti ne grynaisiais pinigais, gaminimą ar neteisėtą disponavimą jais bei neteisėtą mokėjimo priemonių ar jų duomenų panaudojimą, ir už netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimą, laikymą arba realizavimą.

Iš informacijos, pateiktos teismo nuosprendžiuose, galima spręsti, kad kitos nusikalstamos veikos buvo išaiškintos kaip nenutrūkstama nusikalstamų veikų seka, kada nusikalstamosioms veikoms, susijusioms su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, buvo ruošiamasi ir jos buvo sudedamoji pasirošimo dalis (pavyzdžiui, gydytojo recepto ar vairuotojo pažymėjimo klastojimas buvo reikalingas psichotropinėms medžiagoms įsigyti ar narkotinėms medžiagoms pervežti ir pan.) arba sekė iš karto atskleidus nusikalstamą asmens veiką (pavyzdžiui, sučiupus disponuojant narkotine medžiaga buvo bandoma priešintis valstybės tarnautojui taip sutrikdant jo sveikatą ir pan.). Kita „kitų“ kaltinimų dalis buvo atskleista atsitiktinai, asmens apžiūros ar namų, automobilio kratos metu, taip buvo rasti ginklai, kuriems savininkai neturėjo būtino leidimo, stiprių alkoholinių gėrimų gamavimo aparatai ir pan. Likusi „kitų“ nusikalstamų veikų dalis buvo tokios veikos, kurias pirmiausia buvo bandoma užkardyti, o narkotinės ir/ar psichotropinės medžiagos buvo aptiktos atsitiktinai (pavyzdžiui, vagystės, plėšimai, naudojimasis pagrobtomis banko kortelėmis ir pan.).

⁷⁶ Iš jų daugiausia (63 kaltinimai) buvo vagysčių (178 str.). Tai vėlgi rodo, kad kaltinamieji greičiausiai siekė pasipelnyti iš igrto svetimo turto. 16 kartų pareikšti kaltinimai dėl plėšimo, kai svetimo turto pagrobimui buvo panaudotas fizinis smurtas ar ginklas. Šie kaltinimai rodo didesnę nuteistųjų pasirošimą vykdant nusikalstamą veiką, kitais atvejais žiaurumą ir smurtą.

⁷⁷ Dalis šių nusikalstamų veikų buvo išaiškintos atsitiktinai kratos metu (ieškant narkotinių medžiagų) arba tai buvo pagrindinė nusikalstama veika, kurią buvo bandoma užkardyti, o narkotinės medžiagos aptiktos atsitiktinai.

⁷⁸ Dauguma atvejų (daugiau kaip 95 proc.) buvo narkotinių ir/ar psichotropinių medžiagų kontrabanda. Buvo bandoma narkotines medžiagas pervežti arba išvežti kertant Lietuvos sieną lengvuoju automobiliu, autobusu, lėktuvu ar Lietuvos paštu. Narkotikai buvo slepiami striukės kišenėje, už šortų juosmens, krepšyje, kompiuteryje, automobilio variklyje, žmogaus organizme (specialiose kapsulėse, pritaikytose gabenti narkotines medžiagas) ar kitose vietose. Kiti kontrabandos atvejai buvo susiję su cigarečių pervežimu.

⁷⁹ Už neteisėtą namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų gaminimą kaltinami asmenys aiškino, jog tai darė tik savo asmeniniam tikslams: „savo reikmėms pasidarydavo naminės degtinės“.

⁸⁰ Buvo klastojami įvairūs pažymėjimai (vairuotojo, studento, kario savanorio, valstybinio socialinio draudimo fondo ir kt.), asmens tapatybės kortelės, gydytojų receptai psichotropiniams vaistams igrtyti arba buvo laikomi kito asmens suklastoti dokumentai.

⁸¹ Svetimų banko kortelių pagrobimas ir bandymas jomis atsiskaityti.

Kalbant apie „kitas“ nusikalstamas veikas verta atkreipti dėmesį į tai, kad valstybė dėl nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, patiria dideles išlaidas. Jungtinėje Karalystėje atlikus ekonominių ir socialinių išlaidų dėl neteisėto narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo tyrimą, buvo nustatyta, kad su šiomis medžiagomis susijusių nusikaltimų (daugiausia sukčiavimų, vagysčių, apiplėšimų, vagysčių parduotuvėse) kaina Anglijoje ir Velse 2003–2004 metais buvo 13,9 milijardo svarų sterlingų, o tai atitinka 90 proc. visų socialinių ir ekonominių išlaidų, susijusių su probleminiu narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu.⁸² Panašus tyrimas buvo atliktas Austrijoje, kur taip pat buvo įvertinta nusikaltimų, susijusių su narkotinių ir psichotropinių medžiagų disponavimu (daugiausia sukčiavimais, apiplėšimais, vagystėmis, automobilių ir kitomis vagystėmis bei turto prievartavimu), kaina. 2002 metais ji sudarė 2,6 milijardo eurų, o tai sudarė 80 proc. visų socialinių išlaidų, susijusių su probleminiu narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu. Tyrimo metu nustatyta, kad nauda, kurią gavo narkotikų vartotojas, parduodamas pavogtus daiktus, yra 8 kartus mažesnė, nei bendra tų daiktų vertė.⁸³

3.2.3. Skirtos bausmės ir jų dydžiai

Analizuojant paskirtas bausmes ir jų dydžius, buvo fiksuojamos tik tos bausmės, kurios skirtos pagal XXXVII skyriaus straipsnius. Pažymėtina tai, kad analizėje pristatomos negalutinės bausmių charakteristikos.⁸⁴ Buvo siekiama išsiaiškinti, kiek pasikeitė teisėjų skiriamos bausmės būtent už veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, palyginus su 2005–2009 metais skirtomis bausmėmis.

Atlikta analizė parodė, kad ne visiems kaltinamiesiems buvo paskirtos bausmės. Dalis asmenų buvo atleista nuo baudžiamosios atsakomybės skiriant baudžiamojo poveikio priemones⁸⁵: būti namuose nustatytu laiku, atlikti nemokamus darbus, tęsti mokslą. Taip pat buvo skirtos auklėjamojo poveikio priemonės ir atleidžiama nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Vieną kartą kaltinamasis atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės nustačius, kad nusikalstamą veiką padarė būdamas nepakaltinamas. Jam skirta priverčiamoji medicinos priemonė – stacionarus stebėjimas bendro stebėjimo sąlygomis specializuotoje psichikos sveikatos priežiūros įstaigoje. Keletą kartų bylos nagrinėjimas buvo nutrauktas mirus kaltinamiesiems arba blogai inkriminavus baudžiamojo nusižengimo sudėtį ir nustačius, kad kaltinamųjų veiksmuose yra tik administracinio teisės pažeidimo, numatyto Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 44 straipsnio⁸⁶ 1 dalyje, sudėtis. Dar keletą kartų kaltinamieji buvo išteisinti dėl jiems inkriminuojamų veikų nustačius, kad asmenys nepadarė veikų, turinčių nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių.

Kaip rodo tyrimo duomenys, *atmetus visus atvejus, kada nebuvo skiriamos bausmės*, skirtos 1573 Baudžiamajame kodekse numatytos bausmės. Daugiausia bausmių skirta pagal 259 ir 260 straipsnius, atitinkamai 70,5 proc. ir 27,7 proc. Matomi ryškūs skirtumai duomenis lyginant su 2009 m. tyrimu, kai pagal 259 str. buvo skirta 83,9 proc. visų bausmių (13,4 proc. daugiau), o pagal 260 str. – 15,1 proc. (beveik dvigubai mažiau). Likusios bausmės skirtos pagal 261, 262, 263, 264 ir 265 straipsnius (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. XXXVII skyriaus straipsniai, pagal kuriuos paskirtos bausmės

Straipsnis	2005–2009		2009–2012	
	Skaičius	Procentai	Skaičius	Procentai
259 str. 1 d.	276	37,4	500	31,8
259 str. 2 d.	343	46,5	609	38,7
260 str. 1 d.	90	12,2	385	24,5
260 str. 2 d.	11	1,5	28	1,8

⁸² Gordon L., Tinsley L., Godfrey Ch., Parrot S. The economic and social costs of Class A drug use in England and Wales, 2003/04 // Singleton N., Murray R., Tinsley L. (eds.). Measuring Different Aspects of Problem Drug Use: Methodological Developments, Home Office Online Report 16/06 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs06/rdsolr1606.pdf>>.

⁸³ United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2012/WDR_2012_web_small.pdf>.

⁸⁴ Galutinė bausmė skiriama subendrinus visas asmeniui skirtas bausmes (tais atvejais, kai asmuo baudžiamas padaręs keletą nusikalstamų veikų), taip pat pritaikius kitų BK skyrių straipsnius ar sudėjus neatliktos bausmės dalį su naujai skirta.

⁸⁵ Daliai asmenų skirtos 2 arba daugiau baudžiamojo poveikio priemonių, pavyzdžiui, tęsti mokslą ir būti namuose.

⁸⁶ LR ATPK 44 straipsnis: Neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų igijimas ar laikymas nedideliais kiekiais arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas be gydytojo paskyrimo.

12 lentelė
(*tesinys*).

260 str. 3 d.	10	1,4	22	1,4
261 str.	1	0,1	10	0,6
262 str.	–	–	4	0,3
263 str. 1 d.	–	–	4	0,3
263 str. 2 d.	–	–	1	0,1
264 str. 1 d.	–	–	4	0,3
264 str. 2 d.	–	–	0	0,0
265 str.	3	0,4	6	0,4
266 str.	3	0,4	–	–
267 str. 2 d.	–	–	0	0,0
Iš viso	737	100	1573	100

Neatitikimas tarp 10 ir 12 lentelėse pateiktų duomenų rodo ne tik tai, kad kaltinamieji buvo išteisinti, atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ir nutrauktos bylos jų atžvilgiu, bet ir tai, kad bausmės buvo skiriamos pagal kitus straipsnius, nei buvo inkriminuojama nusikalstama veika (pavyzdžiui, buvo pareikšti kaltinimai pagal 260 str. 1 d., tačiau bausmė skirta pagal 259 str. 1 d.). Taip pat buvo keletas atvejų, kai baudžiamajame nuosprendyje buvo netiksliai nurodyta, keliomis nusikalstamomis veikomis kaltinamas asmuo pagal tą patį straipsnį, dėl to tais atvejais išaugo BK straipsnių skaičius, pagal kuriuos buvo skirtos bausmės.

Dažniausiai skiriamos bausmės – tai laisvės atėmimas, kuris sudarė 37,4 proc. visų skirtų bausmių, bauda – 32,9 proc. ir areštas – 18,8 proc. (žr. 13 lentelė). Per keletą metų matomas ryškus laisvės atėmimo bausmių pagausėjimas, nes 2005–2009 metais didesnę skirtų bausmių dalį sudarė baudos (47,9 proc.), o ne laisvės atėmimo (27,4 proc.) bausmės. Tam įtakos greičiausiai turėjo išaugę nuteistųjų skaičiai už 260 str.

13 lentelė. Paskirtos bausmės

Bausmė	2005–2009 ⁸⁷		2009–2012	
	Skaičius	Procentai	Skaičius	Procentai
Bauda	344	47,9	518	32,9
Laisvės atėmimas	197	27,4	588	37,4
Areštas	127	17,7	295	18,8
Laisvės apribojimas	37	5,2	140	8,9
Viešieji darbai	13	1,8	32	2,0
Iš viso	718	100	1573	100

Taip pat skirta laisvės apribojimo bausmė (8,9 proc.). Skirdamas šią bausmę teismas skirdavo draudimus (bendrauti su tam tikrais asmenimis ar asmenų grupėmis) ir įpareigojimus (tam tikru laiku būti namuose, nemokamus darbus, pradėti dirbti arba užsiregistruoti darbo biržoje; tęsti mokslą; tęsti gydymą nuo narkomanijos) ar buvo atimtos teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla.

Viešųjų darbų bausmė buvo skiriama rečiausiai, ji sudarė tik 2 proc. visų skirtų bausmių.

Analizuojant dažniausiai paskirtų bausmių charakteristikas pateikiami skirtų bausmių vidurkiai, modos⁸⁸, medianos⁸⁹, minimalios ir maksimalios skirtų bausmių reikšmės (žr. 14 lentelė).

14 lentelė. Paskirtų bausmių charakteristikos

Bausmė		Vidurkis	Mediana	Moda	Minimali	Maksimali
Bauda (MGL) ⁹⁰	2005–2009 (344 atvejai)	9,8	6	4	2	120
	2009–2012 (518 atvejų)	12,3	10	10	1	120
Bauda (Lt)	2005–2009 (344 atvejai)	1403,8	780	650	250	23040
	2009–2012 (518 atvejų)	1618,3	1300	1300	130	15600

⁸⁷ 2009 metų tyrime į procentinę bausmių išraišką buvo įtrauktos ir kitos bylos galimos baigtys, t. y. išteisinimo, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejai, nutrauktos bylos ir skirtos auklėjamojo poveikio priemonės. Todėl siekiant palyginti tyrimo rezultatus buvo perskaiciuotas procentinis 2005–2009 m. skirtų bausmių pasiskirstymas.

⁸⁸ Moda – tai dažniausiai duomenų aibėje pasikartojusi reikšmė. Plačiau žr.: Čėkanavičius V., Murauskas G. Statistika ir jos taikymai. 1 dalis. Vilnius: TEV, 2000.

⁸⁹ Mediana – tai skaičius, už kurį 50 % variacinės eilutės reikšmių yra ne didesnės ir 50 % ne mažesnės. Kitaip tariant, tai skaičius, perskirstantis eilutę į dvi lygias dalis. Plačiau žr.: Čėkanavičius V., Murauskas G. Statistika ir jos taikymai. 1 dalis. Vilnius: TEV, 2000.

⁹⁰ Baudos skaičiuojamos minimalaus gyvenimo lygio (MGL) dydžiais. Minimali bauda yra vieno MGL dydžio (130 Lt).

14 lentelė
(*tesinys*).

Laisvės atėmimas (mėn.)	2005–2009 (197 atvejai)	21,1	11	6	3	126
	2009–2012 (588 atvejai)	31,9	24	24	2	150
Areštas (paros)	2005–2009 (127 atvejai)	31,24	30	30	10	90
	2009–2012 (295 atvejai)	31,2	30	30	5	90
Laisvės apribojimas (mėn.)*	2009–2012 (140 atvejų)	11,5	10	6	2	24
Viešieji darbai (val.)*	2009–2012 (32 atvejai)	91,09	100	60	30	175

* 2005–2009 m. tyrime nepateikta informacijos apie šių bausmių vidurkį, modą, medianą, minimalią ir maksimalią reikšmę.

2009–2012 m. skirtų baudų aritmetinis vidurkis – 12,3 MGL (1618,3 Lt). Mažiausiai buvo skirta 1 MGL (130 Lt) pinigine bausme, o daugiausia – 120 MGL (15 600 Lt). Pasižiūrėjus į modos reikšmę, matyti, kad dažniausiai buvo skiriama 10 MGL (1300 Lt) bausmė. Vidutinę bausmės dydį tiksliausiai atspindi jos mediana, kuri taip pat lygi 10 MGL (1300 Lt).

Siekiant palyginti, kaip skiriasi bausmių dydžiai pagal metus, 15 lentelėje pateikiamas kiekvienų metų vidutinis darbo užmokestis, remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis.

15 lentelė. 2005–2012 m. paskirtos bausmės (litas)⁹¹

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vidurkis	829	1378	1701	1434	1588	1650,1	1776,4	1468,7
Mediana	500	625	910	1040	1040	1300	1300	1300
Moda	375	500	650	1300	1300	1300	1300	1300
Min.	250	250	260	260	260	130	260	390
Maks.	3225	12500	15600	8450	9100	13000	15600	10400
VMU⁹²	916,760	1092,9	1351,9	1650,9	1602	1552,4	1594,6	1687,75

Matyti, kad nuo 2005 metų iki 2010 metų skiriamų baudų mediana padidėjo daugiau nei dvigubai (nuo 500 Lt iki 1300 Lt), vėliau stabilizavosi ir 2011 m., ir 2012 m. išliko tokia pat kaip 2010 m. (žr. medianą). Skirtas bausmės palyginus su vidutiniu darbo užmokesčiu į rankas kiekvienais metais, matyti, kad jis minimu laikotarpiu viršydavo vidutinę skiriamą bausmę (žr. medianą). Tačiau tik 2005 m. ir 2006 m. skirtos bausmės buvo mažesnės nei minimalus darbo užmokestis (800 Lt)⁹³.

Laisvės atėmimo bausmė buvo skirta 588 kartus (žr. 14 lentelę). Ilgiausias laisvės atėmimo terminas – 12 metų ir 6 mėnesiai. Trumpiausias laisvės atėmimo terminas – 2 mėnesiai. Aritmetinis bausmės vidurkis rodo, kad vidutiniškai laisvės atėmimas buvo skiriamas 2 metams ir 7 mėnesiams. Tačiau, pasižiūrėjus į medianos rodiklį, matyti, kad vidurkis svyruoja tarp 2 metų. Laisvės atėmimo trukmė lyginant su 2005–2009 m. skirtomis bausmėmis vidutiniškai pailgėjo 13 mėnesių.

Arešto bausmė skirta 295 kartus, vidutiniškai skiriant 31 parą (mediana ir moda – 30 parų). Trumpiausia šios bausmės trukmė – 5 paros, ilgiausia – 90 parų. Arešto bausmės vidutinė reikšmė nepakito lyginant su 2005–2009 m. skirtomis arešto bausmėmis.

Laisvės apribojimo bausmė skirta 140 kartų, jos vidutinė trukmė – 10 mėnesių (žr. medianą). Trumpiausias laikotarpis, kai buvo skirtas laisvės apribojimas – 2 mėnesiai, o ilgiausias – 2 metai.

Tik 32 kartus buvo skirta viešųjų darbų bausmė, įpareigojant nuteistuosius neatlyginamai dirbti visuomenės labui. Vidutinė bausmės trukmė – 100 val. neatlyginamų darbų (žr. medianą). Mažiausiai buvo skiriama 30 val., o daugiausia – 175 val. Paskirtus viešuosius darbus nuteistieji privalo atlikti per teismo nustatytą laiką.

Atliktų bausmių analizė rodo, kad keičiasi skiriamų bausmių dydžiai. Šiame tyrime nagrinėjamos bausmės ir laisvės atėmimo bausmių vidurkiai didesni nei 2005–2009 metais skirtų bausmių vidurkiai. 2009–2012 m. skiriama maždaug 4 MGL (650 Lt) didesnė bausmė ir 13 mėnesių ilgesnė laisvės atėmimo bausmė.

⁹¹ 2005–2008 metų duomenų šaltinis: *Pocienė A., Dobrynina M., Kalpokas V., Lankeauskas M.* Kriminologinė atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, analizė. Vilnius, 2009.

⁹² Lietuvos statistikos departamentas. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis. Požymiai: sektorius, statistiniai rodikliai ir metai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.

⁹³ Lietuvos statistikos departamentas. Minimalioji mėnesinė alga ir minimalusis valandinis atlygis [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.

Siekiant tiksliau išsiaiškinti skirtų bausmių charakteristikas, reikia atlikti bausmių analizę pagal atskirus straipsnius, nes XXXVII skyriaus straipsniuose numatytos nusikalstamos veikos skiriasi savo pobūdžiu ir straipsniuose numatomos kitokios bausmės ir skirtingos jų ribos. Tuo tikslu toliau bus aptartos bausmės, skirtos pagal 259 str. 1 ir 2 dalį bei 260 str. 1 d., nes pagal šiuos straipsnius buvo pareikšta daugiausia kaltinimų ir skirta bausmių.

Pagal 259 str. 1 dalį skirtos bausmės

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatyta, kad už veikas, numatytas 259 str. 1 d. (už neteisėtą gaminimą, perdirbimą, igijimą, laikymą, gabenimą ar siuntimą narkotinių ar psichotropinių medžiagų neturint tikslo parduoti ar kitaip platinti) gresia bauda, arešto arba laisvės atėmimo bausmė iki dvejų metų. Pagal šį straipsnį skirta 500 bausmių. Dažniausiai buvo skiriamos sankcijoje numatytos bausmės. Daugiausia skirta laisvės atėmimo (203 bausmės) ir baudos bausmių (196 bausmės). Aritmetinis vidurkis rodo, kad vidutinis baudos bausmės dydis buvo 16,2 MGL (2107,8 Lt), tačiau pasižiūrėjus į medianos rodiklį matyti, kad tikrasis vidurkis svyruoja apie 10 MGL (1300 Lt). Kaip rodo modos reikšmė, tokia pinigų suma ir buvo skiriama dažniausiai. Mažiausiai skirta 2 MGL (260 Lt), o daugiausia – 120 MGL (15 600 Lt). Laisvės atėmimo bausmę vidutiniškai skirdavo 8 mėnesių laikotarpiui. Trumpiausias paskirtas laisvės atėmimo terminas – 2 mėnesiai, ilgiausias – 2 metai. Pagal šį straipsnį kiek mažiau (96 kartai) skirta trumpalaikio laisvės atėmimo bausmių (arešto). Vidutiniškai buvo skiriama 35 paros (žr. medianą), mažiausiai – 5 paros, daugiausia – 90 parų. Pagal 259 str. 1 dalį taip pat buvo skirtos ir kitos bausmės. Tris kartus skirtas laisvės apribojimas ir du kartus – viešieji darbai (žr. 16 lentelę).

16 lentelė. 259 str. 1 d. bausmės

Bausmė	2005–2009 m. ⁹⁴		2009–2012 m.						
	Sk.*	Proc.**	Sk.*	Proc.**	Vidurkis	Mediana	Moda	Minimali	Maksimali
Bauda (MGL)	117	46,2	196	39,2	16,2	10	10	2	120
Bauda (Lt)					2107,8	1300	1300	260	15600
Laisvės apribojimas (mėn.)	–	–	3	0,6	10	6	6	6	18
Areštas (paros)	26	10,3	96	19,2	38,9	35	30	5	90
Laisvės atėmimas (mėn.)	110	43,5	203	40,6	8,1	8	6	2	24
Viešieji darbai (val.)	–	–	2	0,4	45	45	40	40	50

*skirtų bausmių kiekis.

**skirtų bausmių procentinis pasiskirstymas.

Tyrimo duomenys rodo, kad procentinis skirtų bausmių pasiskirstymas pakito lyginant su 2009 m. tyrimo rezultatais: 7 proc. skirta mažiau baudų, 2,9 proc. mažiau laisvės atėmimo bausmių, 8,9 proc. išaugo arešto bausmių (žr. 16 lentelę). Svarbu pastebėti ir tai, kad 5 kartus buvo skirta švelnesnė, nei sankcijoje numatyta, bausmė (3 kartus laisvės apribojimas ir 2 kartus viešieji darbai). Tačiau galutinai palyginti, ar 2009–2012 m. skirtos bausmės griežtėjo, ar kaip tik buvo skiriamos švelnesnės bausmės, negalime, nes neturime duomenų apie 2005–2009 m. skirtų bausmių tikslesnes charakteristikas (medianą, modą, vidurkį ir t. t.).

Pagal 259 str. 2 dalį skirtos bausmės⁹⁵

Už baudžiamąjį nusizengimą, numatytą 259 str. 2 d. (už neteisėtą gaminimą, perdirbimą, igijimą, laikymą, gabenimą ar siuntimą nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų neturint tikslo parduoti ar kitaip platinti), baudžiama viešaisiais darbais, laisvės apribojimu, bauda arba areštu. Pagal šį straipsnį skirtos 609 bausmės. Už šią nusikalstamą veiką dažniausiai skiriama bauda (skirta 306 kartus), vidutiniškai skiriant 8 MGL (1040 Lt) (žr. medianą). Antra pagal dažnumą – arešto bausmė, mediana –

⁹⁴ Procentinis bausmių pasiskirstymas perskaičiuotas neįtraukiant išteisintų ar atleistų nuo atsakomybės atvejų, nutrauktų bylų, skirtų auklėjamojo poveikio priemonių.

⁹⁵ Verta atkreipti dėmesį, kad Administracinių teisės pažeidimų kodekso 44 straipsnyje taip pat numatyta atsakomybė už disponavimą narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis. Todėl disponavusių narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis asmenų skaičius gali būti/yra didesnis. Plačiau žr.: Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Žin., 1985, Nr. 1-1 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais); *Pocienė A., Dobrynina M., Kalpokas V., Lankauskas M.* Kriminologinė atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, analizė. Vilnius: Teisės institutas, 2009.

25 paros. Laisvės apribojimo bausmė skirta kiek mažiau kartų, dažniausiai nuteistiesiems skiriama 6 mėn. trukmės bausmė. Skyrus šią bausmę nuteistiesiems kartu skiriami draudimai ir įpareigojimai (įpareigojami būti namuose nustatytu laiku, tęsti mokslą, atlikti nemokamus darbus, užsiregistruoti darbo biržoje arba pradėti dirbti, tęsti gydymą, uždraudžiama bendrauti su tam tikrais asmenimis) (žr. 17 lentelę).

17 lentelė. 259 str. 2 d. bausmės

Bausmė	2005–2009 m. ⁹⁶		2009–2012 m.						
	Sk.*	Proc.**	Sk.*	Proc.**	Vidurkis	Mediana	Moda	Minimali	Maksimali
MGL	203	62,8	306	50,2	8,7	8	10	1	30
Bauda (Lt)					1128,5	1040	1300	130	3290
Laisvės apribojimas (mėn.)	25	7,7	82	13,5	6,9	6	6	2	12
Areštas (paros)	83	25,7	193	31,7	26,2	25	30	5	90
Viešieji darbai (val.)	12	3,7	28	4,6	93,7	100	60	30	175

*skirtų bausmių kiekis.

**skirtų bausmių procentinis pasiskirstymas.

Žvelgiant, kiek keitėsi skiriamų bausmių pagal 259 str. 2 d. praktika lyginant su 2005–2009 m. bausmėmis, matyti, kad 2012 m. tyrime 12,6 proc. buvo skirta mažiau baudos bausmių. Arešto, laisvės apribojimo ir viešųjų darbų buvo skiriama daugiau (atitinkamai 6 proc., 5,8 proc., 0,9 proc.) (žr. 17 lentelę).

Pagal 260 str. 1 d. skirtos bausmės

Už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, perdirbimą, igijimą, laikymą, gabenimą ar siuntimą turint tikslą jas parduoti ar kitaip platinti (206 str. 1 d.) asmuo baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki aštuonerių metų. Pagal šį straipsnį skirtos 385 bausmės, dažniausiai buvo skiriama laisvės atėmimo bausmė (319 atvejų), ji skirta 82,9 proc. pagal šį straipsnį nuteistų asmenų. Vidutinė šios bausmės trukmė – 2 metai ir 9 mėnesiai, dažniausiai skiriant 2 metų trukmės bausmę. Trumpiausias paskirtas laisvės atėmimo terminas – 3 mėnesiai, ilgiausias – 6,5 metų. Tai rodo, jog buvo skirtos ir trumpesnės, nei sankcijoje numatytos, bausmės. Mažesnės bausmės skirtos atsižvelgiant į BK XI skyriaus⁹⁷ straipsnių nuostatas, BK 54 str. 3 d.⁹⁸, BK 59 str. 1 d. 2 p.⁹⁹ Keturis kartus buvo skirta sankcijoje numatyta arešto bausmė, vidutiniškai skiriant 90 parų. Mažiausias arešto terminas – 20 parų, ilgiausias – 90 parų (žr. 18 lentelę).

18 lentelė. 260 str. 1 d. bausmės

Bausmė	Sk.*	Proc. **	Vidurkis	Mediana	Moda	Minimali	Maksimali
Areštas (paros)	5	1,3	68,0	90	90	20	90
Laisvės atėmimas (mėn.)	319	82,9	35,9	33	24	3	78
MGL	10	2,6	53,4	50	50	20	100
Bauda (Lt)			6942,0	6500	6500	2600	13000
Laisvės apribojimas (mėn.)	51	13,2	18,2	18	24	12	24

* skirtų bausmių kiekis.

** procentinis skirtų bausmių pasiskirstymas.

⁹⁶ Procentinis bausmių pasiskirstymas perskaičiuotas neįtraukiant išteisintų ar atleistų nuo atsakomybės atvejų, nutrauktų bylų, skirtų auklėjamo poveikio priemonių.

⁹⁷ BK XI skyrius. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai.

⁹⁸ BK 54 str. 3 d. Jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę.

⁹⁹ BK 59 str. 1 d. 2 p. kaltininkas prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo numatytą veiką ir nuoširdžiai gailisi arba padėjo išaiškinti šią veiką ar joje dalyvavusius asmenis

Nors sankcija nenumato baudos ir laisvės apribojimo bausmių, jos buvo skirtos pritaikius BK 54 str. 3 d.¹⁸, 62 str. 1 d.¹⁰⁰, 2 d. 1 p. ir 2 p.¹⁰¹, 3 d. 3 p.¹⁰². Tai rodo, kad teismas stengiasi ne tik skirti bausmes, atitinkančias įstatymo reikalavimus, bet ir atsižvelgti į nusikalstamą veiką padariusio asmens asmenybę, nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus individualizuojant bausmes.

3.3. Socialinių demografinių charakteristikų ir paskirtų bausmių ryšys

Verta panagrinėti, ar yra kokių nors dėsningumų tarp to, kas yra nuteisiamas ir kam kokia bausmė skiriama. Šiame tyrime tikrinama, ar yra statistiškai reikšmingas ryšys tarp dažniausiai fiksuojamų nusikalstamų veikų¹⁰³ (BK 259 str. 1 d. ir 2 d., ir 260 str. 1 d.¹⁰⁴), dažniausiai skiriamų bausmių (bauda, laisvės atėmimas) ir socialinių demografinių veiksnių, tokių kaip lytis, amžius, užimtumas, išsilavinimas, teistumo statusas. Statistinės hipotezės tikrinamos pritaikius Chi kvadrato kriterijų¹⁰⁵.

3.3.1. Ryšys tarp nusikalstamų veikų ir socialinių demografinių nuteistųjų charakteristikų

Nagrinėjant, ar vienodu dažnumu pagal 259 str. 1 d. ir 2 d. bei 260 str. 1 d. baudžiami vyrai ir moterys paaiškėjo, kad yra statistiškai reikšmingas ryšys tarp lyties ir nusikalstamų veikų. Nustatyta, kad vyrai dažniau nei moterys baudžiami pagal 259 str. 2 d., o moterys kiek dažniau pagal 259 str. 1 d. ir 260 str. 1 d. (žr. 19 lentelę).

19 lentelė. Nusikalstamų veikų ir lyties ryšys (%)

BK straipsnis ir jo dalis			259 str. 1 d.		259 str. 2 d.		260 str. 1 d.	
Nubaustas pgl. straipsnį arba ne			Ne	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip
Lytis	Vyrai	Tarp lyties	69,5	30,5	57,3	42,7	78,3	21,7
		Tarp str.	87,0	83,0	80,3	94,3	88,8	76,2
Moterys		Tarp lyties	62,3	37,7	84,4	15,6	59,3	40,7
		Tarp str.	13,0	17,0	19,7	5,7	11,2	23,8
Chi kvadrato koeficientas			0,031*		0,00*		0,00*	

* Ryšys yra statistiškai reikšmingas, Chi kvadrato reikšmė < 0,05.

Nagrinėjant straipsnius, pagal kuriuos buvo skirtos bausmės, ir siejant juos su nuteistųjų amžiumi, paaiškėjo, jog yra statistiškai reikšmingas ryšys tarp visų trijų straipsnių ir amžiaus. Jauno amžiaus asmenys nuo 16 m. iki 25 m. dažniau nei kiti baudžiami pagal 259 str. 2 d., asmenys nuo 36 m. – pagal 259 str. 1 d. ir 260 str. 1 d. (žr. 20 lentelę). Šie rezultatai rodo, kad nusikalstamų veikų pobūdis sunkėja kartu su amžiumi. Asmenys pradeda nuo lengvesnių nusikalstamų veikų palaipsniui pereidami prie sunkesnių (didesnių disponuojamų kiekių ir platinimo stambesniu mastu).

¹⁰⁰ BK 62 str. 1 d. Teismas, atsižvelgęs į visas bylos aplinkybes, už kiekvieną nusikalstamą veiką gali paskirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę, jeigu nusikalstamą veiką padaręs asmuo pats savo noru atvyko ar pranešė apie šią veiką, prisipažino ją padaręs ir nuoširdžiai gailisi, ir (ar) padėjo ikiteisminiam tyrimui bei teismui išaiškinti nusikalstamą veiką, ir visiškai ar iš dalies atlygino arba pašalino padarytą turtinę žalą.

¹⁰¹ BK 62 str. 2 str. Teismas, atsižvelgęs į visas bylos aplinkybes, gali už kiekvieną nusikalstamą veiką paskirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę ir tuo atveju, kai yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių, bent iš dalies atlyginta ar pašalinta turtinė žala, jeigu ji buvo padaryta, ir:

1 p.) kaltininkas išlaiko asmenis, kurie serga sunkia liga ar yra neįgalūs ir nėra kam juos prižiūrėti, arba

2 p.) kaltininkas išlaiko mažamečius vaikus, kurių dėl paskirtos įstatyme numatytos bausmės nebūtų kam prižiūrėti.

¹⁰² BK 62 str. 3 str. 3 d. Kai yra šio straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytos sąlygos, teismas gali paskirti švelnesnę bausmės rūšį, negu numatyta straipsnio sankcijoje už padarytą nusikalstamą veiką.

¹⁰³ BK straipsnių, pagal kuriuos nubausti asmenys.

¹⁰⁴ Statistinės hipotezės tikrinamos tik pagal 259 str. 1 d., 259 str. 2 d. ir 260 str. 1 d., nes pagal šiuos straipsnius skirta 94,58 bausmių per visą nagrinėjamą laikotarpį. Bausmių pagal kitus straipsnius buvo skirta mažai ir jais remiantis negalima atlikti pagrįstos statistinės analizės, todėl jie plačiau nėra nagrinėjami.

¹⁰⁵ Chi kvadrato kriterijus (χ^2) taikomas darant statistines išvadas. Jis dar kitaip vadinamas suderinamumo kriterijumi. Chi kvadrato reikšmė parodo, ar egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp tiriamų dviejų kintamųjų. Statistiškai reikšmingas ryšys egzistuoja, kai Chi kvadrato reikšmė < 0,05. Plačiau žr.: Čekanavičius V., Murauskas G. Statistika ir jos taikymai. 1 dalis. Vilnius: TEV, 2000.

20 lentelė. Straipsnių ir amžiaus ryšys (%)

BK straipsnis ir jo dalis		259 str. 1 d.		259 str. 2 d.		260 str. 1 d.		
Nubaustas pgl. straipsnį arba ne		Ne	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip	
Amžius	16–18	Tarp amžiaus	83,2	16,8	43,9	56,1	76,2	23,8
		Tarp str.	18,3	8	10,8	21,8	15,2	14,7
	21–25	Tarp amžiaus	73,1	26,9	50,6	49,4	80,9	19,1
		Tarp str.	28,0	22,3	21,6	33,3	28,0	20,6
	26–30	Tarp amžiaus	64,4	35,6	62,4	37,6	77,3	22,7
		Tarp str.	21,0	25,2	22,9	21,7	22,9	20,8
	31–35	Tarp amžiaus	61,9	38,1	66,9	33,1	77,5	22,5
		Tarp str.	13,2	17,6	16,0	12,4	15,0	13,5
	36–40	Tarp amžiaus	54,1	45,9	76,7	23,3	72,6	27,4
		Tarp str.	7,1	13,1	11,3	5,4	8,7	10,2
	41–45	Tarp amžiaus	62,7	37,3	81,8	18,2	59,1	40,9
		Tarp str.	6,2	8	9,1	3,2	5,3	11,4
	46–50	Tarp amžiaus	52,9	47,1	76,5	23,5	85,3	14,7
		Tarp str.	1,6	3,1	2,6	1,3	2,4	1,3
	51–55	Tarp amžiaus	77,3	22,7	90,9	9,1	50,0	50,0
		Tarp str.	3,1	2,0	4,0	0,6	1,8	5,6
	56 +	Tarp amžiaus	83,3	16,7	88,9	11,1	55,6	44,4
		Tarp str.	1,4	0,6	1,6	0,3	0,8	2,0
Chi kvadrato koeficientas		0,00		0,00		0,00		

* Ryšys yra statistiškai reikšmingas, Chi kvadrato reikšmė < 0,05.

Statistiškai reikšmingas ryšys tarp išsilavinimo ir straipsnių, pagal kuriuos nubausti asmenys, atsiranda tik tais atvejais, kai baudžiama pagal 259 str. 2 d. ir 260 str. 1 d. Pagal 259 str. 2 d. dažniau baudžiami asmenys, turintys profesinį ir aukštąjį išsilavinimą, o pagal 260 str. 1 d. – asmenys, neturintys jokio išsilavinimo (žr. 21 lentelę). Galima kelti hipotezę, kad išsilavinę asmenys narkotines medžiagas greičiausiai turėjo savo reikmėms, jų disponuojamas kiekis buvo nedidelis, todėl juos sulaikius ir buvo pritaikytas 259 str. 2 d. straipsnis. Taip pat tikėtina, kad asmenys, turintys aukštąjį išsilavinimą, geba geriau nuslėpti turimas narkotines medžiagas, be to, disponuoja didesnėmis lėšomis, kurias gali skirti advokatams, kurie darys viską, kad tik klientas nebūtų patrauktas baudžiamajon atsakomybėn ar būtų nubaustas pagal švelniausią straipsnį, ar skirta mažiausia bausmė. Kiek kitokia situacija su bemoksliais. Teismo nuosprendžių analizės duomenys rodo, kad asmenys, neturintys nė trijų klasių išsilavinimo, dažniau užsiima narkotikų platinimu, taip surasdami būdą „užsidirbti“.

21 lentelė. Straipsnių ir išsilavinimo ryšys (%)

BK straipsnis ir jo dalis		259 str. 1 d.		259 str. 2 d.		260 str. 1 d.		
Nubaustas pgl. straipsnį arba ne		Ne	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip	
Išsilavinimas	Bemokslis	Tarp išsilavinimo	77,3	22,7	95,5	4,5	34,1	65,9
		Tarp str.	3,1	2,0	4,3	0,3	1,3	7,4
	Pradinis	Tarp išsilavinimo	64,2	35,8	67,5	32,5	74,2	25,8
		Tarp str.	17,8	21,8	21	16,1	18,8	19,8
	Pagrindinis	Tarp išsilavinimo	70,8	29,2	56,2	43,8	76,2	23,8
		Tarp str.	25,3	23,0	22,5	28,0	25,0	23,6
	Vidurinis	Tarp išsilavinimo	69,7	30,3	58,1	41,9	77,7	22,3
		Tarp str.	40,7	39,0	37,9	43,6	41,5	36,0
	Spec. vidurinis	Tarp išsilavinimo	66,7	33,3	66,7	33,3	70,2	29,8
		Tarp str.	5,1	5,7	5,8	4,6	5,0	6,3
	Aukštesnysis	Tarp išsilavinimo	60,3	39,7	77,8	22,2	73	27,0
		Tarp str.	3,5	5,1	5,0	2,3	3,9	4,3
	Aukštasis	Tarp išsilavinimo	75,7	24,3	54,1	45,9	81,1	18,9
		Tarp str.	2,6	1,8	2,1	2,8	2,5	1,8
	Profesinis	Tarp išsilavinimo	71,4	28,6	50,0	50,0	89,3	10,7
		Tarp str.	1,8	1,6	1,4	2,3	2,1	0,8
Chi kvadrato koeficientas		0,290		0,00*		0,00*		

* Ryšys yra statistiškai reikšmingas, Chi kvadrato reikšmė < 0,05.

Analizuojant užimtumo ir straipsnių, pagal kuriuos skirtos bausmės, ryšį nustatyta, kad moksleiviai ir studentai dažniau nei kiti baudžiami pagal 259 str. 2 d. ir rečiausiai baudžiami pagal 259 str. 1 d. ir 260 str. 1 d. (žr. 22 lentelę). Čia vėlgi tokius rezultatus galima aiškinti tuo, kad moksleiviai ir studentai dar tik pradeda eksperimentuoti su narkotinėmis medžiagomis, sulaikymo metu turėjo tik vieną narkotikų dozę

(dažniausiai kanapes, suvyniotas į cigaretes) ir didžioji dalis buvo teisiami pirmą kartą.

22 lentelė. Straipsnių ir užimtumo ryšys (%)

BK straipsnis ir jo dalis			259 str. 1 d.		259 str. 2 d.		260 str. 1 d.		
Nubaustas pgl. straipsnį arba ne			Ne	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip	
Užimtumas	Dirba	Tarp užimtumo	70,0	30,0	56,8	43,2	81,1	18,9	
		Tarp str.	19,3	18,2	17,6	21,1	20,4	14,5	
	Nedirba	Tarp užimtumo	65,7	34,3	64,8	35,2	73,5	26,5	
		Tarp str.	60,7	69,9	67,4	57,7	62,0	68,4	
	Studijuoja	Tarp užimtumo	81,3	18,8	37,5	62,5	85,9	14,1	
		Tarp str.	4,8	2,5	2,5	6,6	4,7	2,3	
	Mokosi	Tarp užimtumo	83,1	16,9	45,8	54,2	78,0	22,0	
		Tarp str.	9,1	4,1	5,6	10,5	7,8	6,7	
	Atlieka bausmę	Tarp užimtumo	72,9	27,1	62,5	37,5	68,8	31,3	
		Tarp str.	3,2	2,7	3,1	3,0	2,8	3,9	
	Kita	Tarp užimtumo	69,8	30,2	83,7	16,3	62,8	37,2	
		Tarp str.	2,8	2,7	3,8	1,2	2,3	4,1	
	Chi kvadrato koeficientas			0,001*		0,00*		0,006*	

* Ryšys yra statistiškai reikšmingas, Chi kvadrato reikšmė < 0,05.

Žvelgiant į ankstesnio nuteistųjų teistumo ir straipsnių, pagal kuriuos paskirtos bausmės, ryšį (žr. 23 lentelę) nustatyta, kad jis yra tik su 259 str. 1 d. ir 259 str. 2 d. Iš 21 lentelės matyti, kad pagal 259 str. 2 d. dažniau baudžiami anksčiau dar neteisti asmenys. Anksčiau bent kartą teisti asmenys dažniau nei neteisti baudžiami pagal 259 str. 1 d. Taigi ankstesnio teistumo patirtis rodo, kad asmenys, turėję tokią patirtį, dažniau padaro sunkesnes nusikalstamas veikas, t. y. disponuoja didesniu kiekiu.

23 lentelė. Straipsnių ir ankstesnio teistumo ryšys (%)

BK straipsnis ir jo dalis			259 str. 1 d.		259 str. 2 d.		260 str. 1 d.	
Nubaustas pgl. straipsnį arba ne			Ne	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip
Ankstesnis teistumas	Teistas	Tarp teistumo	62,1	37,9	68,2	31,8	74,1	25,9
		Tarp str.	49,5	65,4	60,8	44,7	53,5	57,7
	Neteistas	Tarp teistumo	75,9	24,1	52,9	47,1	77,3	22,7
		Tarp str.	50,5	34,6	39,2	55,3	46,5	42,3
Chi kvadrato koeficientas			0,00*		0,00*		0,141	

* Ryšys yra statistiškai reikšmingas, Chi kvadrato reikšmė < 0,05.

Apibendrinant ryšį tarp nuteistųjų socialinių demografinių charakteristikų ir straipsnių, pagal kuriuos buvo nuteisti asmenys, išryškėjo, kad už baudžiamąjį nusižengimą, numatytą 259 str. 2 d., dažniau nei kiti baudžiami jauno amžiaus (nuo 16 m. iki 25 m.) vyrai, iki sulaikymo mokėsi, studijavę arba dirbę. Pagal išsilavinimą tai asmenys su profesiniu arba aukštuoju išsilavinimu, neturintys ankstesnio teistumo. Šie rezultatai rodo, kad baudžiamosios atsakomybės pagal 259 str. 2 d. dažniausiai sulaukdavo eksperimentuojantis su narkotinėmis medžiagomis jaunimas, neturintis tikslo jų platinti, ar nuolatinį darbą turintys asmenys, įkliuvę į teisėsaugos pareigūnų akiratį. Kiek kitokiais socialiniais demografiniais bruožais pasižymi asmenys, nubausti pagal 259 str. 1 d. ir 260 str. 1 d. Atlikta analizė atskleidė, kad pagal šiuos straipsnius dažniau baudžiami vyresnio amžiaus asmenys (nuo 36 m.), dažniau moterys nei vyrai. 259 str. 1 d. nuteistiesiems būdinga ir tai, kad daugiau pagal šį straipsnį nuteista jau anksčiau teistų asmenų, nei tokios patirties neturinčių, o 260 str. 1 d. nuteistuosius galima priskirti prie bemokslų, dažniausiai jiems nebūdingi tokie požymiai kaip darbas, studijos ar mokykla. Tai rodo, kad nuteistiesiems „įgyjant patirties“ sunkėja ir jų daromos nusikalstamos veikos. Amžiaus ir ankstesnio teistumo skaičiai (žr. 9 lentelę) aiškiai rodo, kad didžioji dauguma asmenų, vyresnių nei 36 metai, jau bent kartą buvo teisti.

3.3.2. Ryšys tarp skirtų bausmių ir socialinių demografinių nuteistųjų charakteristikų

Analizuojant skirtų bausmių ir socialinių demografinių charakteristikų ryšį matyti, kad yra statistiškai reikšmingas ryšys tarp dažniausiai skiriamų bausmių (baudos ir laisvės atėmimo) ir nuteistųjų amžiaus, lyties, išsilavinimo, užimtumo ir ankstesnio teistumo.

Pritaikius Chi kvadrato kriterijų nustatyta, kad baudos bausmė kiek dažniau skiriama vyrams nei moterims, laisvės atėmimo bausmė atvirkščiai – dažniau skiriama moterims, daugiau nei pusei

(56,3 proc.) teisiamų moterų skirta laisvės atėmimo bausmė, ir tik 33 proc. vyrų sulaukė tokios bausmės (žr. 24 lentelę). Tokius rezultatus galima sieti su straipsniais, pagal kuriuos buvo nuteisti vyrai ir moterys (žr. 19 lentelę). Kaip jau minėta, vyrai dažniau nei moterys nuteisti pagal 259 str. 2 d., tai būtent pagal šį straipsnį dažniausiai buvo skiriamos baudos. Didesnė dalis moterų buvo nuteista pagal 259 str. 1 d. ir 260 str. 1 d., todėl joms atitinkamai ir buvo skirtos griežtesnės bausmės.

24 lentelė. Skirtų bausmių ir lyties ryšys (%)

BK straipsnis ir jo dalis			Bauda		Laisvės atėmimas	
Nubaustas pgl. straipsnį arba ne			Ne	Taip	Ne	Taip
Lytis	Vyrai	Tarp lyties	66,4	33,6	67,0	33
		Tarp str.	83,7	90,2	90,2	77,9
	Moterys	Tarp lyties	77,9	22,1	43,7	56,3
		Tarp str.	16,3	9,8	9,8	22,1
Chi kvadrato koeficientas			0,00*		0,00*	

* Ryšys yra statistiškai reikšmingas, Chi kvadrato reikšmė < 0,05.

Analizuojant amžiaus ir skirtų bausmių ryšį iš 25 lentelės matyti, kad baudos bausmė dažniau skiriama jauno ir darbingo amžiaus asmenims, nuo 16 iki 30 metų. Vyresnio amžiaus asmenys, nuo 40 metų, dažniau nei jaunesni asmenys baudžiami laisvės atėmimo bausme. Čia vėlgi rezultatus galima aiškinti padarytų nusikalstamų veikų pobūdžiu ir už jas numatyta baudžiamąja atsakomybe. Už baudžiamuosius nusižengimus daugiausia nuteista jauno amžiaus asmenų (iki 26 m.), kuriems ir dažniausiai buvo skiriama bauda. Laisvės atėmimo bausmė dažniau buvo skiriama vyresnio amžiaus asmenims už sunkesnius nusikaltimus.

25 lentelė. Skirtų bausmių ir amžiaus ryšys

BK straipsnis ir jo dalis			Bauda		Laisvės atėmimas	
Nubaustas pgl. straipsnį arba ne			Ne	Taip	Ne	Taip
Amžius	16–18	Tarp amžiaus	61,9	38,1	77,0	23,0
		Tarp str.	13,7	18,0	18,3	9,5
	21–25	Tarp amžiaus	58,5	41,5	75,9	24,1
		Tarp str.	22,5	34,0	31,3	17,3
	26–30	Tarp amžiaus	67,7	32,3	64,4	35,6
		Tarp str.	22,3	22,6	22,6	21,9
	31–35	Tarp amžiaus	72,5	27,5	55,9	44,1
		Tarp str.	15,5	12,5	12,8	17,7
	36–40	Tarp amžiaus	79,5	20,5	54,1	45,9
		Tarp str.	10,5	5,8	7,7	11,4
	41–45	Tarp amžiaus	81,8	18,2	40,9	59,1
		Tarp str.	8,2	3,9	4,4	11,1
	46–50	Tarp amžiaus	76,5	23,5	44,1	55,9
		Tarp str.	2,4	1,5	1,5	3,2
	51–55	Tarp amžiaus	86,4	13,6	22,7	77,3
		Tarp str.	3,5	1,2	1,0	5,8
	56 +	Tarp amžiaus	83,3	16,7	33,3	66,7
		Tarp str.	1,4	0,6	0,6	2,0
Chi kvadrato koeficientas			0,00*		0,00*	

* Ryšys yra statistiškai reikšmingas, Chi kvadrato reikšmė < 0,05.

Žvelgiant pagal išsilavinimą bauda dažniau skiriama asmenims su profesiniu ir aukštuoju išsilavinimu, o laisvės atėmimo bausmė – bemoksliais. Net 72,7 proc. asmenų, neturinčių jokio išsilavinimo, buvo skirtas terminuotas laisvės atėmimas (žr. 26 lentelę).

26 lentelė. Skirtų bausmių ir išsilavinimo ryšys

BK straipsnis ir jo dalis			Bauda		Laisvės atėmimas	
Nubaustas pgl. straipsnį arba ne			Ne	Taip	Ne	Taip
Išsilavinimas	Bemokslis	Tarp išsilavinimo	90,9	9,1	27,3	72,7
		Tarp str.	3,7	0,8	1,2	5,5
	Pradinis	Tarp išsilavinimo	81,8	18,2	57,9	42,1
		Tarp str.	22,8	11,0	17,4	21,9
	Pagrindinis	Tarp išsilavinimo	69,5	30,5	65,1	34,9
		Tarp str.	25,0	23,8	25,3	23,4

26 lentelė
(tesinys).

Išsilavinimas	Vidurinis	Tarp išsilavinimo	61,3	38,7	67,0	33,0
		Tarp str.	36,0	49,1	42,5	36,1
	Spec. vidurinis	Tarp išsilavinimo	73,8	26,2	67,9	32,1
		Tarp str.	5,7	4,4	5,7	4,6
	Aukštesnysis	Tarp išsilavinimo	71,4	28,6	42,9	57,1
		Tarp str.	4,2	3,6	2,7	6,2
	Aukštasis	Tarp išsilavinimo	54,1	45,9	70,3	29,7
		Tarp str.	1,8	3,4	2,6	1,9
	Profesinis	Tarp išsilavinimo	28,6	71,4	92,9	7,1
		Tarp str.	0,7	4,0	2,6	0,3
Chi kvadrato koeficientas			0,00*		0,00*	

* Ryšys yra statistiškai reikšmingas, Chi kvadrato reikšmė < 0,05.

Nagrinėjant nuteistųjų užimtumą iki sulaikymo paaiškėjo, kad bauda statistiškai reikšmingai dažniau skiriama dirbantiems ir studentams. Asmenys, atliekantys bausmę ir bedarbiai, dažniau baudžiami laisvės atėmimo bausme (žr. 27 lentelę). Šie rezultatai rodo, kad skiriant baudos bausmę atsižvelgiama, ar bus galimybė ją sumokėti. Asmenys, kurie realiai tokios galimybės neturėjo (jau atlikinėjo bausmę, buvo bedarbiai), dažniau sulaukdavo laisvės atėmimo bausmės.

27 lentelė. Skirtų bausmių ir užimtumo ryšys

BK straipsnis ir jo dalis			Bauda		Laisvės atėmimas	
Nubaustas pgl. straipsnį arba ne			Ne	Taip	Ne	Taip
Užimtumas	Dirba	Tarp užimtumo	46,5	53,5	78,5	21,5
		Tarp str.	12,9	32,2	23,6	11,1
	Nedirba	Tarp užimtumo	74,3	25,7	56,9	43,1
		Tarp str.	69,0	51,8	57,3	74,4
	Studijuoja	Tarp užimtumo	48,4	51,6	87,5	12,5
		Tarp str.	2,9	6,7	5,7	1,4
	Mokosi	Tarp užimtumo	66,1	33,9	80,5	19,5
		Tarp str.	7,3	8,1	9,6	4,0
	Atlieka bausmę	Tarp užimtumo	100	0	41,7	58,3
		Tarp str.	4,5	0	2,0	4,9
	Kita	Tarp užimtumo	86	14	41,9	58,1
		Tarp str.	3,5	1,2	1,8	4,3
Chi kvadrato koeficientas			0,00*		0,00*	

* Ryšys yra statistiškai reikšmingas, Chi kvadrato reikšmė < 0,05.

Iš 28 lentelės matyti, jog bauda dažniau skiriama anksčiau neteistiems asmenims, o laisvės atėmimas – tokią patirtį turintiems asmenims. Čia vėlgi sutampa keletas faktų, laisvės atėmimo bausme nuteisti asmenys ne tik kad buvo jau anksčiau teisti, bet ir padarė nusikalstamas veikas, už kurias dažniau skiriama tokia bausmė. Anksčiau neteistiems asmenims bauda dažniausiai skiriama už baudžiamąjį nusižengimą (259 str. 2 d.).

28 lentelė. Skirtų bausmių ir ankstesnio teistumo ryšys

BK straipsnis ir jo dalis			Bauda		Laisvės atėmimas	
Nubaustas pgl. straipsnį arba ne			Ne	Taip	Ne	Taip
Ankstesnis teistumas	Teistas	Tarp teistumo	81,2	18,8	52,3	47,7
		Tarp str.	65,1	32,0	44,8	71,6
	Neteistas	Tarp teistumo	52,1	47,9	77,3	22,7
		Tarp str.	34,9	68,9	55,2	28,4
Chi kvadrato koeficientas			0,00*		0,00*	

* Ryšys yra statistiškai reikšmingas, Chi kvadrato reikšmė < 0,05.

Apibendrinat ryšį tarp nuteistųjų socialinių demografinių charakteristikų ir jiems skirtų bausmių išryškėjo, kad bauda dažniau skiriama jauno ir darbingo amžiaus asmenims, nuo 16 iki 30 metų, dažniau vyrams nei moterims. Taip pat ši bausmė dažniau skiriama asmenims su profesiniu ar aukštesniu išsilavinimu, dirbantiems ar besimokantiems aukštojoje mokykloje ir anksčiau neteistiems. Laisvės atėmimo bausmė dažniau skiriama moterims nei vyrams, vyresnio amžiaus asmenims (nuo 40 m.), bemoksliais, bedarbiams, atliekantiems laisvės atėmimo bausmę ir anksčiau teistiems.

Pasižiūrėjus į asmenų socialinių demografinių charakteristikų ryšius su jiems skirtomis bausmėmis

ir straipsnių, pagal kuriuos jos skirtos, matomas tam tikras duomenų nuoseklumas. Asmenų, kuriems skirta baudos bausmė, charakteristikos sutampa su nuteistųjų bruožais, nubaustais pagal 259 str. 2 d. Laisvės atėmimo bausmė nubaustų nuteistųjų charakteristikos atitinka asmenų, nuteistų pagal 259 str. 1 d. ir 260 str. 1 d., bruožus.

IV. IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Paskutinių metų oficialios kriminalinės statistikos duomenys rodo registruotų ir ištirtų nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, didėjimą. Iš Lietuvoje atliekamų reprezentatyvių gyventojų apklausų matyti, kad narkotinės medžiagos pasiekiamos tiek suaugusiajam, tiek nepilnamečiui. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento tyrimų duomenimis, situacija 2012 metais kiek geresnė nei 2008 metais.

2. Remiantis atlikta reprezentatyvia 2009–2012 m. teismų nuosprendžių analize nupieštas socialinis demografinis nuteistųjų portretas. Nustatyta, kad už veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, dažniau nuteisiami vyrai nei moterys. Tarp nuteistųjų dominuoja jauno amžiaus asmenys – nuo 21 m. iki 30 m. Pagal išsilavinimą – daugiausia turinčių vidurinį išsilavinimą. Pastebėta ir tai, kad dauguma nuteistųjų nebuvo įregistravę oficialios santuokos. Taip pat nustatyta, kad didžioji nuteistųjų dalis iki sulaikymo niekur nedirbo ir anksčiau bent kartą buvo teisti.

3. Asmenys dažniausiai nuteisiami už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, perdirbimą, įgijimą, laikymą, gabenimą ar siuntimą neturint tikslo jas parduoti ar kitaip platinti (BK 259 str. 1 d. ir 2 d.). Tai rodo, kad nuteistieji minėtas medžiagas turėjo savo reikmėms, dažniausiai patys vartojo. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad per pastaruosius ketverius metus dvigubai daugiau nuteista pagal 260 str. 1 d. lyginant su 2005–2009 metais. Atitinkamai pakito ir skiriamų bausmių charakteristikos. Lyginant su 2009 m. tyrimu, šiame tyrime laisvės atėmimo bausmių skirta 10 proc. daugiau ir jos sudaro didžiausią visų bausmių dalį. Baudos bausmių sumažėjo 15 proc.

4. Teismo nuosprendžių analizės tyrimas atskleidė, kad už baudžiamąjį nusižengimą, numatytą 259 str. 2 d., dažniau nei kiti baudžiami jauno amžiaus asmenys (nuo 16 m. iki 25 m.), dažniau vyrai nei moterys, turintys profesinį arba aukštąjį išsilavinimą, anksčiau neteisti, iki sulaikymo mokėsi, studijavę arba dirbę. Tai dažniausiai su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis eksperimentuojantis jaunimas, neturintis tikslo jų platinti.

5. Pagal 259 str. 1 d. ir 260 str. 1 d. baudžiamosios atsakomybės sulaukdavo dažniau vyresnio amžiaus asmenys (nuo 36 m.), dažniau moterys nei vyrai. Nuteistiesiems nebūdingi tokie požymiai kaip darbas, studijos ar mokykla. Pagal 259 str. 1 d. daugiau nuteista jau anksčiau teistų asmenų, nei tokios patirties neturinčių, o 260 str. 1 d. nuteistuosius galima priskirti prie bemokslų.

6. Paaikškėjo, kad yra ryšys tarp dažniausiai skiriamų bausmių rūšių už BK XXXVII skyriuje numatytas veikas ir asmenų socialinių demografinių charakteristikų, tokių kaip lytis, amžius, išsilavinimas, užimtumas ir teistumas. Nustatyta, kad bauda dažniau skiriama vyrams nei moterims. Tokia bausmė dažniau baudžiami jauno ir darbingo amžiaus asmenys, nuo 16 iki 30 metų. Taip pat baudą, dažniau nei kiti, turi sumokėti asmenys su profesiniu ar aukštuoju išsilavinimu, turintys darbą ar besimokantys aukštojoje mokykloje. Vertinant pagal ankstesnę teistumą, bauda greičiau skiriama tokios patirties neturintiems asmenims. Laisvės atėmimo bausmė kiek dažniau skiriama moterims nei vyrams, vyresnio amžiaus asmenims (nuo 40 m.), bemokslams, bedarbiams, atliekantiems laisvės atėmimo bausmę ir anksčiau teistiems.

7. Šalia nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, dažniausiai daromos veikos susijusios su pasipelnymu iš nusikalstamos veikos. Dominuoja BK XXVII skyriuje įvardytos nusikalstamos veikos, daugiausia vagystės, plėšimai, turto sunaikinimas ar sugadinimas. Tačiau verta atkreipti dėmesį, kad tai nėra būdingas reiškinys ir vis dėlto didžioji dalis asmenų nuteisiama tik už nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis.

8. Įkalinimo įstaigose ir probacijos tarnybose nuteistiesiems kartu su baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis turėtų būti prieinamos ir prevencinės ar reabilitacinės priemonės, skatinančios integruotis į visuomenę ir padedančios kovoti su probleminiu narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu. Vien tik didelis nusikalstamų veikų išaiškinimas ir baudimas yra nepakankama priemonė tiems asmenims, kurie jau turi priklausomybės problemų. Turėtų būti plečiama reabilitacinių priemonių pasiūla, skatinanti nuteistuosius gydytis įkalinimo įstaigose. Taip pat turėtų būti prieinamas gydymas asmenims, atlikusiems laisvės atėmimo bausmę ar paleistiems lygtinai, nes kol asmuo yra priklausomas nuo narkotinių medžiagų, sunku tikėtis, kad jis galės visiškai integruotis į visuomenę, t. y. susirasti darbą ir jį išlaikyti. Tačiau, kaip pastebi specialistai, labai sunku padėti priklausomybę turinčiam asmeniui, kuris nenori savo noru gydytis. Todėl reikėtų stiprinti ir dirbančių su priklausomybėmis specialistų

kompetenciją ir žmogiškuosius išteklius, kurie padėtų spręsti šią problemą. Į nuteistųjų priklausomybės problemas reikėtų žiūrėti kompleksiskai kaip į svarbią vieną didelę sudedamąją problemą, kurią privaloma išspręsti prieš asmeniui integruojantis į darbo rinką.

9. Turėtų būti plečiamos alternatyvių bausmių galimybės. Jos padėtų mažinti didelę nuteistųjų socialinę atskirtį. Tai padėtų nuteistiesiems neprarasti socialinių ir profesinių įgūdžių, dėl kurių pasunkėja jų socialinės integracijos procesas.

I. Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, priimtas 1984 m. gruodžio 13 d. // Valstybės žinios, 1985, Nr. 1–1 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII–1968, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89–2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

II. Statistiniai duomenys, tyrimų ataskaitos ir kiti šaltiniai

3. Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas Europos mokyklose. Tyrimo Lietuvoje ataskaita. ESPAD–2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ntakd.lt/files/Apklausos_ir_tyrimai/ESPAD_2011_ataskaita_SMM.pdf>.
4. Bennet T., Holloway K. The Association Between Multiple Drug Misuse and Crime // Natarajan M. (ed.) Drugs and Crime (Volume II). The Library of Drug Abuse and Crime. Aldershot, UK: Ashgate, 2010.
5. Bennet T., Holloway K. Drug use and offending: summary results of the first two years of the NEW–ADAM programme, Home Office Findings No. 179, 2004 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.druglibrary.stir.ac.uk/documents/r179.pdf>>.
6. Bulotaitė L. Priklausomybių anatomija. Vilnius: Tyto alba, 2009.
7. Collins D. J., Lapsley H. M. The costs of tobacco, alcohol and illicit Drug Abuse to Australian Society in 2004/05, 2008 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[http://www.health.gov.au/internet/drugstrategy/publishing.nsf/Content/34F55AF632F67B70CA2573F60005D42B/\\$File/mono64.pdf](http://www.health.gov.au/internet/drugstrategy/publishing.nsf/Content/34F55AF632F67B70CA2573F60005D42B/$File/mono64.pdf)>.
8. Čaplinskas S., Gasiliauskas L., Sruoga V., Dragūnėvičius K., Lošakevičius A. Nuo narkotikų priklausomų asmenų ilgalaikės psichologinės-socialinės reabilitacijos metodinės rekomendacijos [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.sauliuscaplinskas.lt/books/nuo%20narkotiku%20priklausomu%20asmenu%20metodines%20rekomendacijos%20internetui.pdf>>.
9. Čaplinskienė I., Čaplinskas S., Griškevičius A. Narkotikų vartojimas ir ŽIV infekcija įkalinimo įstaigose // Medicina, 2003, t. 39, Nr. 8, p. 797–803 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://medicina.lsmuni.lt/0308/0308-12l.pdf>>.
10. Čekanaivičius V., Murauskas G. Statistika ir jos taikymai. 1 dalis. Vilnius: TEV, 2000.
11. Drugs and Criminal Careers [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURIdatatype=BlobServer&SSURIdatacontainer=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobbeadvalue1=inline;%20filename=l0oss.pdf&SSURIscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1212930540225&blobbeadname1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobbeader=application/pdf>>.
12. Europos emigracijos tinklalapis. Emigrantų amžius [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://123.emn.lt/lt/emigracija/emigrantu-amzius>>.
13. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. Informacinis pranešimas iš ES narkotikų stebėsenos agentūros Lisabonoje [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.emcdda.europa.eu>.
14. Gaffney A., Jones W., Sweeney J., Payne J. Drug Use Monitoring in Australia: 2008 Annual Report on Drug Use among Police Detainees, Monitoring Report No. 9 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.aic.gov.au/documents/C/1/7/%7bc1732f51-38AB-4CFF-8A54-958457DFC461%7d%7dmr09.pdf>>.
15. Gordon L., Tinsley L., Godfrey Ch., Parrot S. The economic and social costs of Class A drug use in England and Wales, 2003/04 // Singleton N., Murray R., Tinsley L. (eds.). Measuring Different Aspects of Problem Drug Use: Methodological Developments, Home Office Online Report 16/06 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs06/rdsolr1606.pdf>>.
16. Hoare J., Moon D. Drug Misuse Declared: Findings from the 2009/10 British Crime Survey. England and Wales. Home Office Statistical Bulletin [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs10/hosb1310.pdf>>.
17. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Nusikalstamumo statistika. Nusikalstamos veikos Lietuvoje 2003–2012 metais: nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/infusions/report_manager/crimes_lithuania.php?id3=5>.

18. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Oficialioji statistika apie nusikalstamumą LR savivaldybėse. Duomenys apie nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (Forma_NARK-SAV) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2012&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2012&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-NARK-SAV>.
19. Juozulynas A., Narkauskaitė L., Mikelėnas V., Šurkienė G. Narkotikų ir kitų psichoaktyvių medžiagų vartojimas Lietuvos įkalinimo įstaigose // Sveikatos mokslai, 2004, Nr. 3, p. 25–28.
20. Lietuvos statistikos departamentas. Lietuvos šeimos [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=10651&print=1&PHPSESSID=da5003862dbbc3e0fffc8775b5488>>.
21. Lietuvos statistikos departamentas. Demografiniai Lietuvos šeimos bruožai, 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=8749&PHPSESSID=>>>.
22. Lietuvos statistikos departamentas. Demografiniai pokyčiai Lietuvoje 2001–2010 m. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/Demografiniai_pokyciai_2001_2010.pdf>.
23. Lietuvos statistikos departamentas. Emigrantų skaičius [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<<http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1296&status=A>>.
24. Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų skaičius metų pradžioje. Požymis: amžius (5 m. amžiaus grupės), lytis, šeimyninė padėtis ir metai [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<<http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/saveselections.asp>>.
25. Lietuvos statistikos departamentas. Minimalioji mėnesinė alga ir minimalusis valandinis atlygis [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.
26. Lietuvos statistikos departamentas. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis. Požymiai: sektorius, statistiniai rodikliai ir metai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.
27. Makkei T., Payne J. Key Findings from the Drug Use Careers of Offenders (DUCO) Study. Australian Institute of Criminology, 2003 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.aic.gov.au/documents/B/9/4/%7BB94F7B2B-B021-47FD-ADCD-51387EA25D1D%7Dtandi267.pdf>>.
28. Motiuk L., Young B. Profiling drug offender population in Canadian federal corrections [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.csc-scc.gc.ca/text/pblct/forum/e133/e133i-eng.shtm>>.
29. Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas, Lietuvos sveikatos programa: rezultatai ir išvados, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/PZACLURH.PDF_Sergamumas_ir_ligotumas_narkomanija>.
30. Narkauskaitė L., Juozulynas A., Jurgelėnas A., Venalis A. Psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimas tarp Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų // Visuomenės sveikata, 2011, Nr. 1 (52), p. 9–97.
31. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Metinis pranešimas 2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/0-NTAKD_medziaga/1-MP/2012_LT.pdf>.
32. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Narkotikų vartojimo paplitimas Lietuvoje 2010 m. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.ntakd.lt/lt/statistika/#15>>.
33. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Statistika: Sergamumas ir ligotumas narkomanija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.ntakd.lt/statistika#Sergamumas>>.
34. Natarajan M. Drugs and Crime (Volume II) (ed). The Library of Drug Abuse and Crime. Aldershot, UK: Ashgate, 2010.
35. Office of National Drug Control Policy, Executive Office of the President. ADAM II: 2010 Annual Report. Arrestee Drug Abuse Monitoring Program II. Washington, DC, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<<http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/ondcp/policy-and-research/adam2010.pdf>>.
36. Pocienė A., Dobrynina M. Socialinis demografinis nuteistųjų už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, portretas // Teisės problemos, 2010, Nr. 2 (68), p. 5–40.
37. Pocienė A., Dobrynina M., Kalpokas V., Lankauskas M. Kriminologinė atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, analizė. Vilnius, 2009.
38. Rehm J., Baliunas D., Brochu S., Fischer B., Gnam W., Patra J., Propova S., Sarnocinska-Hart A., Taylor B. The Costs of Substance Abuse in Canada, 2002 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<<http://www.ccsa.ca/2006%20CCSA%20Documents/ccsa-011332-2006.pdf>>.
39. Sakalauskas G. Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis // Sakalauskas G. ir kt. Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Vilnius: Teisės institutas, 2011.

40. U. S. Department of Justice, National Drug Intelligence Center, The Economic Impact of Illicit Drug Use on American Society, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<<http://www.justice.gov/archive/ndic/pubs44/44731/44731p.pdf>>.
41. U.S. Department of Health and Human Services. Results from the 2010 National Survey on Drug Use and Health: Summary of National Findings, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<<http://www.samhsa.gov/data/NSDUH/2k10NSDUH/2k10Results.pdf>>.
42. United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2012. New York, 2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2012/WDR_2012_web_small.pdf>.
43. Valstybinis psichikos sveikatos centras. Sergamumo psichikos ir elgesio sutrikimais, vartojant narkotines medžiagas (F11–F19), dinamika Lietuvos Respublikoje 1999–2012 (100 000 gyv.) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=category&id=11&Itemid=22&lang=lt>.
44. *Valuri G. M., Indermaur D., Ferrante A. M.* The Criminal Careers of Drug Offenders in Western Australia: A study of the recidivism and criminal history of those arrested for a drug offence in Western Australia between 1989 and 1999 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www.law.uwa.edu.au/__data/assets/pdf_file/0003/118542/The_Criminal_Careers_of_Drug_Offenders_in_WA.pdf>.
45. *Zaborskis A.* Rūkymo, alkoholinių gėrimų ir narkotikų vartojimas tarp Lietuvos paauglių 1994–2010 metais. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www.ntak.d.lt/files/leidiniai/tyrimas/2012_ruk_alk.pdf>.

CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF LIABILITY FOR CRIMES RELATING DISPOSAL OF NARCOTIC AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES: SOCIAL DEMOGRAPHIC PORTRAIT OF CONVICTS

Judita VENCKEVIČIENĖ
Law Institute of Lithuania

Summary

In accordance with judgements adopted in courts of first instance of the Republic of Lithuania during 2009-2013, the work presents criminological analysis of liability for crimes relating possession of narcotic and psychotropic substances. The work analyses social demographic characteristics of convicts (age, education, sex, marital status, employment, previous convictions), the charges submitted, articles under which penalties were imposed, and characteristics of imposed penalties. Relation between the social demographic characteristics of convicts with Articles of the Criminal Code under which penalties were imposed is presented. As well, the work discloses relation between the characteristics of convicts and penalties imposed upon them. Results of this research are compared with results of the research carried out back in 2009.

Analysis of official statistical data showed that a number of criminal acts relating disposal of narcotic, psychotropic, toxic or highly psychoactive substances is rising in Lithuania. According to the analysis of convictions for the mentioned acts, men are convicted more often than women. Young persons, aged 21-30, dominate among the convicts. Most convicts have secondary education. Majority of convicts had not been officially married. As well it was established that the vast majority of convicts were unemployed prior to the detention and had been at least once convicted previously.

In most cases persons were convicted for unlawful producing, processing, acquisition, storage, transportation or forwarding of narcotic or psychotropic substances for the purpose other than selling or otherwise distributing them (Art. 259 CC). However, it was noticed, that during the last four years twice more persons were convicted for unlawful possession of narcotic and psychotropic substances for the purpose of distributing them or unlawful possession of a very large quantity of narcotic or psychotropic substances (Art. 260 CC). Accordingly, characteristics of penalties imposed have changed. Comparing the results of this research with the results of the research carried out in 2009, it was noticed that imprisonment was imposed in 10 per cent more cases and this penalty composes the largest part of all penalties. At the same time, imposition of fines decreased in 15 per cent.

Kriminologinė atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, analizė: nuteistųjų socialinis demografinis portretas. Mokslo studija / Lietuvos teisės institutas; Venckevičienė J.

Redagavo: Dalia Gedzevičienė

Maketavo: Laima Valungevičiūtė

ISBN 978-9986-704-28-7 (Internetinis leidinys)